

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

Editor: prof. dr. P. Levit

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE vydává

Acta Universitatis Carolinae

v sériích: Mathematica, Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica, Iuridica
Philologica

КАРЛОВ УНИВЕРСИТЕТ В ПРАГЕ издает

Acta Universitatis Carolinae

в сериях: Mathematica, Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica, Iuridica,
Philologica

THE CAROLINE UNIVERSITY OF PRAGUE, CZECHOSLOVAKIA

announces the publication of

Acta Universitatis Carolinae

in series: Mathematica, Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica, Iuridica,
Philologica

OBSAH POJMU LIDOVĚ DEMOKRATICKÉ STÁTNÍ SPRÁVY¹⁾СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

DER INHALT DES BEGRIFFS VOLKSDEMOKRATISCHE STAATSVERWALTUNG

VLADIMÍR DELONG

Lidově demokratický socialistický stát uskutečňuje pod vedením komunistické strany a za aktivní pomoci a spolupráce dobrovolných společenských organizací svou úlohu a funkce ve společnosti v různých formách státní činnosti. Mezi tyto formy činnosti lidově demokratického státu zahrnujeme činnost zákonodárnou, státní správu, činnost soudní a prokurátorský dozor.²⁾ Nejrozsáhlejší a co do své povahy nejméně jednolitou formou uskutečňování funkcí lidově demokratického státu je státní správa neboli výkonná a nařizovací činnost.³⁾

Pojem lidově demokratické státní správy není v socialistické literatuře o státu a právu dostatečně ujasněn. Sporná je otázka rozsahu výkonné a nařizovací činnosti státních orgánů mezi ostatními hlavními formami činnosti lidově demokratických států, a to zejména pokud jde o subjekty, které výkonnou a nařizovací činnost vyvíjejí. Velmi složitá je také problematika obsahu a právní povahy lidově demokratické státní správy. Je však nad možností této krátké úvahy, abychom se zabývali všemi nejasnými a spornými otázkami, s nimiž

¹⁾ Práce byla dána do sazby 30. 12. 1959, takže terminologie a dokumentace neodpovídá návrhu nové socialistické ústavy. (V. D.)

²⁾ Klasifikace forem činnosti socialistického státu není v sovětské literatuře ani v literatuře lidově demokratických zemí jednotná. Někteří pracovníci vědy správního práva uvádějí tříčlennou klasifikaci — bez prokurátorského dozoru (např. S. S. STUDENIKIN), jiní až šestičlennou klasifikaci (např. I. N. ANANOV, který kromě uvedených 4 jmenuje ještě nejvyšší státní řízení a dozor a místní státní řízení a dozor). Klasifikaci forem státní činnosti, dotýkající se rozsahu státní správy, nebudeme moci bohužel věnovat pozornost.

³⁾ Jako forma činnosti lidově demokratického státu, směřující k uskutečňování jeho funkcí, nemůže být státní správa chápána jinak nežli jako činnost. Pojmu státní správy se ovšem také používá pro organizaci státních orgánů státní správu převážně vyvíjejících. Jako činnost se pojem státní správy v socialistickém státě kryje s pojmem výkonné a nařizovací činnosti a snaha činit mezi nimi rozdíly odvádí od zkoumání skutečného obsahu a vede ke zbytečným komplikacím; budeme proto používat pojmu „státní správa“ a pojmu „výkonná a nařizovací činnost“ ve stejném smyslu. V tomtéž smyslu používají těchto termínů i S. S. STUDENIKIN (viz např. „Socialistický systém státní správy a otázka předmětu sovětského správního práva“, Voprosy sovetskogo administrativnogo prava, Izdatelstvo AN-SSSR, 1949), C. A. JAMPOLSKÁ (viz např. „Orgány sovětské státní správy v současném období“, Moskva 1954), P. STAJNOV (viz např. „Administrativní právo bulharské lidové republiky“, obecná část, 1957) aj.

se v právní vědě při zkoumání tohoto pojmu setkáváme, a hodláme proto pojednat pouze o některých prvcích obsahu pojmu lidově demokratické státní správy, které vzhledem k povaze lidově demokratického státu jako státu zcela nového, socialistického typu pokládáme za hlavní. Přitom si neděláme přirozeně nárok na vyčerpávající výklad základních otázek obsahu pojmu lidově demokratické státní správy.

§ 1. ÚKOLY LIDOVĚ DEMOKRATICKÉ STÁTNÍ SPRÁVY A JEJÍ ZÁKLADNÍ OBSAHOVÉ PRVKY

Výkonná a nařizovací činnost státních orgánů je praktickým prováděním úkolů lidově demokratické státní správy, které vyplývají z třídní podstaty, poslání a funkcí lidově demokratického státu jako formy diktatury proletariátu a které jsou státním orgánům uloženy zákony státu. Úkoly lidově demokratické státní správy se projevují v jejím obsahu a vtiskují státní správě některé příznačné obsahové prvky, odlišné od státní správy vykořisťovatelského, zejména buržoazního státu. Naším úkolem bude proto nejdříve vyložit, jak se úkoly lidově demokratické státní správy projevují v jejím obsahu a které prvky a znaky jsou příznačné pro lidově demokratickou státní správu.

Vyjdeme-li z nejobecnějšího pojmu státu jako organizace řízení společnosti jednou (vládnoucí) třídou,⁴⁾ je státní správa činnost, kterou se zajišťuje praktické provádění této jeho úlohy. Ve vykořisťovatelské společnosti nemůže se však úloha státu jako nástroje řízení společnosti vládnoucí třídou projevit jako jeho hlavní funkce, neboť tomu brání hospodářský řád společnosti a úzké zájmy třídy vykořisťovatelů; jako nástroj menšiny vykořisťovatelů proti většině společnosti musí státní aparát vykořisťovatelského státu zajistit potlačování pracující většiny společnosti k zachování způsobu výroby prospěšného vládnoucí vykořisťovatelské třídě a k ochraně jejího třídního panství ve státě. Zato v socialistickém státě se úloha státu jako organizace řízení společnosti dělnickou třídou stává uvnitř země postupně hlavním posláním socialistického státu na přechodu ke komunistické společnosti.

Je známo, že i vykořisťovatelský státní aparát vykonává některé nutné a společensky prospěšné funkce, které se ovšem provádějí především v zájmu vládnoucí třídy, ale které nelze vysvětlit „prostě z faktu, že stát je organizací násilí“.⁵⁾ Státní aparát vykořisťovatelského, zejména kapitalistického státu vykonává řadu funkcí, užitečných kapitalistické společnosti, jimiž podporuje rozvoj hospodářský (např. poskytováním subvencí kapitalistům, stavbou přehrad apod.), vzdělání (např. státní stipendia) atd., ba i přímo se účastní řízení a provozu státních podniků a zařízení i celých odvětví národního hospodářství (železnice, pošty, školy atd.). Při přejímání funkcí řízení odvětví nebo úseku hospodářství a kulturních institucí aparátem vykořisťovatelského státu však

⁴⁾ Viz např. R. FOUSTKA: O podstatě státu a jeho funkcích, Právník č. 9/1958, str. 795.

⁵⁾ Tamtéž, str. 793.

docházelo vždy k tomu, že se tyto užitečné funkce proti společnosti osamostatnily a že se proto i vykonávání těchto funkcí ve společnosti projevovalo jako panství nad společností.⁶⁾ Lze však říci, že úloha státu jako organizace řízení společnosti třídou vykořisťovatelů zůstává i v imperialistickém období kapitalismu pro soukromovlastnický charakter hospodářského zřízení a panství buržoazní menšiny nad většinou společnosti nerozvinutá a mocensky podpůrná.⁷⁾

Úloha vykořisťovatelského státu určuje i zaměření jeho činnosti, tj. jeho vnitřní a vnější funkci, z nichž první spočívá v zajišťování vykořisťování pracujících státním aparátem a vytváření ozbrojených jednotek a soustřeďování prostředků k jejich potlačování a druhá v organizování agrese (obranu státu) proti jiným vykořisťovatelským státům, případně agrese proti státům socialistickým a v budování armád. Pozitivní úkoly vykořisťovatelského státu tvoří samostatný a trvalý směr státní činnosti.

V buržoazním státě spočívají proto úkoly státní správy v zabezpečení panství buržoazie a v ochraně právního řádu, který toto panství upravuje. Buržoazní státní správa se stará převážně o ochranu veřejného pořádku a zevních podmínek ve společnosti, o vybírání daní od obyvatelstva na budování státního aparátu a o udržování armády k vedení válek. Neřídí a neorganizuje průmysl, obchod, výstavbu domů apod., nýbrž toliko stanoví, co je soukromým podnikatelům zakázáno nebo co se přikazuje, vydává různé policejní akty povahy bezpečnostní, zdravotní a jiné, určuje podmínky pro činnost obchodníků a živnostníků (např. pro povolení živnosti) atd. Úkoly buržoazního státu vtiskují jeho správě vrchnostenský, policejní a negativní charakter.

Buržoazní nauka správního práva dělí obvykle veřejnou správu⁸⁾ do pěti hlavních oborů: zahraniční záležitosti, vojenství, finance, justice a vnitřní správa.⁹⁾ Imanentním principem veřejné správy — jak říká J. HOETZL — je

⁶⁾ V souvislosti s osamostatňováním funkcí vůči společnosti a s jejich přeměnou v panství nad společností říká ENGELS: „... základem politického panství byla všude společenská úřední funkce a politické panství zůstalo trvalé jen tehdy, když plnilo tuto svou společenskou úřední funkci.“ (Antidühring, Svoboda 1949, str. 152.) MARX pak v Adrese generální rady Internacionály po občanské válce ve Francii v r. 1871 uvádí toto: „Úkolem Komuny bylo odříznout ryze potlačovatelské orgány státní moci, ale její oprávněné funkce vyrvat z rukou té moci, která si osobovala právo stát nad společností a vrátit je do rukou odpovědných služebníků společnosti.“ (K. Marx: Občanská válka ve Francii, Svoboda 1950, str. 51.)

⁷⁾ P. LEVIT říká, „že plnění těchto pozitivních organizátorských úkolů (dopravních, hygienických, výchovných aj.) státním aparátem... stává se jakýmsi doplňkovým mocenským prostředkem, jímž je potlačovaná třída navíc držena v šachu“. (Socialistický státní aparát, Acta Universitas Carolinae - Iuridica č. 4/1958, str. 34—35.)

⁸⁾ Pojem veřejné správy, který se vytvořil a pokud byl používán v legislativě a v literatuře správního práva předmnichovské republiky, zahrnoval kromě tzv. státní správy také činnost orgánů, které nebyly považovány za orgány státu jako orgány svazků územní samosprávy (např. obcí, okresů) nebo orgány korporací zájmové samosprávy (např. obch. komora a pod.).

⁹⁾ Viz např. A. MERKL: Obecné právo správní II., Orbis 1932, str. 59; nebo J. HOETZL: Pojem veřejné správy a hlavní formy její činnosti (Zvláštní otisk Sborníků věd právních a státních, roč. VII, sešit 1., str. 21).

policie. „Není omezena na určité kategorie úřadů správních. Vedle hlavních nositelů policejní pravomoci, tedy úřadů politických a policejních, resp. obecních, jsou to také např. úřady báňské a železniční.“¹⁰⁾ V tomto smyslu se hovoří pak např. o policii vodní, zdravotní, stavební, živnostenské, lesní, horní, divadelní, osobní atd. „Její úkol je v podstatě konservující: slouží jen k udržení dosavadních statků, nikoliv k tvoření statků nových; nemá působnost tvůrčí.“¹¹⁾ Nebo jinde říká, že „policie se obmezuje na činnost negativní: chrániti státní společnost přede vším nebezpečím... Protože nebezpečí hrozí pojmově v každém oboru státní působnosti, proniká policie všechny obory, nejsou tu samostatným okruhem činnosti, nýbrž nutným směrem (podtrženo J. HOETZLEM), prostředkem činnosti státní vůbec.“¹²⁾

V nauce buržoazního správního práva jsou pak rozlišovány „nevvrchnostenské úkony policejní a úkony vrchnostenské“. J. HOETZL říká, že „úkolem policie je chrániti preventivně nebo represivně určité právní statky... ať úkony nevvrchnostenskými (např. pozorováním, varováním, poučováním) nebo úředními zákazy a příkazy“.¹³⁾ Na jiném místě uvádí, že „ochrany proti nebezpečím dosahuje stát jednak akty právně irrelevantními, do individuální sféry jednotlivcovy nezasahujícími: osvětlování ulic, stavba hráze proti přívalům vody, zřizování nemocnic a pod., jednak akty vrchnostenskými. Je na bíledni, že i akt prvního druhu účelem svým nabývá rázu policejního (preventivního), avšak juristické rozeznávání zajímají pouze akty způsobu druhého. Správně se proto spatřuje policie, pokud stát vystupuje po vrchnostensku, nikoli tam, kde radí, poučuje, pobádá.“¹⁴⁾ J. HOETZL připouští i jiné stránky veřejné správy kromě policie,¹⁵⁾ ale ty netvoří nutný směr činnosti státu.

Uvedené dokazuje, že těžiště a hlavní směr veřejné správy vidí sama buržoazní nauka správního práva v činnosti negativní, policejní a zejména vrchnostenské a takové, kde se zasahuje do „individuální sféry jednotlivcovy“.

Lidově demokratický stát jako stát socialistického typu je od svého vzniku státem zcela novým; je nástrojem potlačování menšiny vykořisťovatelů pracující většinou společnosti a od uchopení moci dělnickou třídou se většine společnosti přibližuje a splývá s ní. Socialistickému státu zůstává ještě úloha nástroje třídního násilí, avšak tento charakter třídního násilí s dosažením socialismu ve městě i na venkově a s odstraněním vykořisťovatelských tříd uvnitř státu

¹⁰⁾ J. HOETZL: Československé správní právo, část všeobecná, 1934, str. 15.

¹¹⁾ Tamtéž, str. 14.

¹²⁾ Pojem veřejné správy a hlavní formy její činnosti. (Zvláštní otisk Sborníku věd právních a státních, roč. VII, sešit 1, str. 17.)

¹³⁾ Československé správní právo, část všeobecná, 1934, str. 14.

¹⁴⁾ J. HOETZL: Pojem veřejné správy a hlavní formy její činnosti. (Zvláštní otisk Sborníku věd právních a státních, roč. VII., seš. 1., str. 17—18.)

¹⁵⁾ Říká např., že „zákaz užívati studny s nezdravou pitnou vodou je akt policejní, zřizování studen obcí není úkolem policejním“. (J. HOETZL: Československé správní právo, část všeobecná, 1934, str. 14.)

ztrácí. Od počátku své existence vyniká úloha socialistického státu jako organizace vedení rolnictva a ostatních pracujících dělnickou třídou. Po vybudování socialismu se stává jediným vnitřním posláním socialistického státu; přitom zůstává ještě organizací ovládající monopol fyzického násilí k donucování jednotlivců z řad nepřátel, případně i z řad těch pracujících, kteří porušili příslušné platné zákony. Socialistického státu se využívá především jako nástroje přestavby společnosti ve společnost socialistickou a komunistickou, jako organizující síly takového rozvoje výrobních sil a převýchovy lidí, aby bylo možno k socialismu a komunismu přejít. Současně probíhá „všestranné rozvíjení demokracie, zapojování nejširších vrstev obyvatelstva do správy všech záležitostí země, zapojování všech občanů do řízení hospodářské a kulturní výstavby.¹⁶⁾ Četné funkce, které vykonávají státní orgány, přecházejí zejména v období dovršení výstavby socialismu a na přechodu od socialismu ke komunismu postupně do kompetence společenských organizací a socialistický stát může věnovat stále větší pozornost rozvoji hospodářství, které tvoří materiální základnu jeho zřízení.¹⁷⁾ Tak se zajišťuje soustavné splývání státu se společností a připravují se politické podmínky přechodu ke komunismu.

Třídní úloze a poslání socialistického státu odpovídají jeho funkce, které se v průběhu postupné přeměny společnosti mění a rozvíjejí. Nejprůzračnější funkcí socialistického státu je funkce hospodářskoorganizátorská a kulturně výchovná, která se rozvíjí od samého vzniku socialistického státu a která se s postupující výstavbou socialismu a komunismu stává v době míru hlavním směrem jeho činnosti. Jejím uskutečňováním je zajišťováno budování socialistické a komunistické ekonomiky, mohutný rozvoj výroby, uspokojování potřeb pracujících a převýchova společnosti. Spolu s touto funkcí zastává socialistický státní aparát na přechodu k socialismu ještě funkci potlačování státní moci zbavené buržoazie a v obou fázích vývoje kontrolu míry práce a spotřeby a ochranu socialistického vlastnictví a socialistického právního řádu. Vedle toho plní socialistický stát funkci obrany země a rozvíjí také funkci organizování spolupráce a vzájemné pomoci socialistických zemí.¹⁸⁾

Povaha, poslání a funkce socialistického státu jsou rozhodující pro úkoly a předmět činnosti jeho státních orgánů. Zespolečenštění výrobních prostředků a systém řízení národního hospodářství pomocí jednotného hospodářského plánu vyžaduje provádění i zcela nové činnosti v oblasti státu a organizace státní správy obzvláště. Převzetí funkcí řízení celého národního hospodářství a provádění kulturně výchovné činnosti socialistickým státním aparátem za spolupráce a pomocí společenských organizací a aktivní účasti pracujících

¹⁶⁾ Viz projev N. S. CHRUŠČOVA na XXI. sjezdu KSSS, Nová mysl, zvl. č. 1959, str. 66. V projevu se v této souvislosti uvádí, že je to hlavní směr rozvoje socialistické státnosti.

¹⁷⁾ Viz tamtéž, str. 66 a str. 68.

¹⁸⁾ Viz např. projev S. M. A. SUSLOVA na XXI. sjezdu KSSS, Nová mysl, zvl. č. 1959, str. 177.

a pod vedením komunistické strany zmnohonásobilo jeho společensky prospěšné funkce, které ve vykořisťovatelském státě zůstaly nerozvinuty a které se v socialistickém státě stávají hlavní náplní jeho činnosti.

Také v naší československé lidově demokratické státní správě převládají v současném období úkoly, které souvisí s řízením národního hospodářství lidově demokratickým státním aparátem a s prováděním kulturní revoluce a jejichž plnění je neoddělitelnou součástí výkonné a nařizovací činnosti orgánů lidově demokratického státu. Plnění těchto úkolů je spjato s výstavbou socialismu, s tvořením, upevňováním a rozvíjením socialistických forem v hospodářství a s ochranou a zabezpečováním práv a oprávněných zájmů pracujících a zájmů lidově demokratického státu. Výkonnou a nařizovací činností státních orgánů jsou pracující masy sdružovány, řízeny a organizovány při výstavbě komunistické společnosti, při obraně země, při potlačování svržených vykořisťovatelů, při kontrole míry práce a spotřeby a při plnění ostatních funkcí a úkolů lidově demokratického státu.

Lidově demokratická státní správa se vyznačuje činností tvůrčí a pozitivní. Spočívá ve vytváření, řízení, organizování a upevňování nových socialistických společenských, zejména ekonomických vztahů a není omezena na zajišťování vnějšího řádu společnosti. Jejím obsahem je „kladné neboli tvořivé dílo uvedené do chodu neobyčejně složité a jemné sítě nových organizačních vztahů, zahrnujících plánovitou výrobu a rozdělování výrobků, nutných k existenci desetimiliónů lidí“.¹⁹⁾ Státní správou rozumíme tedy organizování celé soustavy společenských vztahů „až po samý základ této soustavy — po ekonomiku, národní hospodářství, organizování té správy, která je nejvážnější a nejdůležitější v celé státní správě“.²⁰⁾

Základní předností, která umožňuje státním orgánům, provádějícím lidově demokratickou státní správu, účinně působit, řídit, organizovat a podporovat ekonomické a společenské vztahy výhodné a prospěšné dělnické třídě a všem pracujícím lidově demokratické společnosti a která určuje do značné míry její obsah, je to, že lidově demokratický stát spojuje úlohu představitele státní moci a současně vlastníka převážné části výrobních prostředků a produkce společnosti, jejichž správu svými orgány vykonává. Toto spojení poskytuje lidově demokratické státní správě ekonomické prostředky při přetváření a usměrňování rozvoje průmyslu a zejména zemědělství ve směru socialistických vztahů; zabývající se státní správou, mohou orgány lidově demokratického státu vykonávat zároveň v mezích své kompetence i oprávnění vlastníka výrobních prostředků a produkce společnosti a využívat ekonomických prostředků obzvláště k vedení rolnictva k socialistickým výrobním formám.

¹⁹⁾ V. I. LENIN: Spisy 27, str. 233.

²⁰⁾ A. VYŠINSKIJ: Problém státní správy v díle V. I. Lenina, Věstník ministerstva vnitra č. 2—3/1950, str. 202 (překlad upraven — V. D.).

Výkonná a nařizovací činnost orgánů lidově demokratického státu zasahuje s různou intenzitou státního působení, tj. různými metodami a formami do všech oblastí života společnosti, jež jsou předmětem činnosti lidově demokratického státu. Úkoly lidově demokratické státní správy souvisí s industrializací, růstem výroby a technického rozvoje průmyslu a stavebnictví, se zvyšováním zemědělské výroby, zaváděním socialistických výrobních forem v zemědělství a státním vedením jednotných zemědělských družstev, se zajišťováním výkupu zemědělských výrobků, s rozvojem vodního a lesního hospodářství, s řízením a provozem dopravy a spojů, se zajišťováním vnitřního a zahraničního obchodu, s rozvojem bytové výstavby a místního hospodářství a s hospodařením s byty, využíváním financí a úvěru, s péčí o rozmísťování pracovních sil, se zlepšováním školství, se zdokonalováním zdravotnické služby, s péčí o kulturní potřeby pracujících, se sociálním zabezpečením, se zabezpečováním obrany a nezávislosti lidově demokratického státu a rozvíjením spolupráce se socialistickými zeměmi, s ochranou a upevňováním bezpečnosti a společenského pořádku, s ochranou a rozvíjením státního a společenského zřízení, zejména socialistického vlastnictví a socialistické demokracie.

Řekli jsme, že úkoly lidově demokratické státní správy určují její obsah a vtiskují jí některé příznačné obsahové prvky (typy činnosti). Rozumíme jimi ty funkce výkonné a nařizovací činnosti lidově demokratických státních orgánů, které vyjadřují hlavní směr lidově demokratického státu ve státní správě, hlavní stránky lidově demokratické státní správy.

Ve výkonné a nařizovací činnosti státních orgánů třeba podle našeho názoru rozlišovat dvě základní skupiny: Jsou to jednak funkce „řízení“ (řídící činnost), jednak funkce „organizování“ (organizující činnost). K nim možno připojit ještě funkce „kontroly“ (kontrolní činnost)²¹⁾ s tou výhradou, že v socialistickém státě třeba kontrolu chápat a uplatňovat vždy jako součást řízení.

Výkonnou a nařizovací činnost lze do jisté míry²²⁾ ztotožnit s prováděním funkcí „řízení“, „organizování“ a „kontroly“ ke splnění v zákonech stanovených úkolů lidově demokratické státní správy orgány státu. Uvedené funkce jsou v lidově demokratické státní správě základní nejen tehdy, jde-li o státní správu národního hospodářství nebo určitého kulturního odvětví, ale i tehdy, jde-li o zajištění bezpečnosti a pořádku, zabezpečení obrany země, ochranu

²¹⁾ Např. P. STAJNOV a A. S. ANGELOV uvádějí mezi třemi znaky socialistické státní správy také kontrolu a prověrku plnění (Učebnice Administrativní právo Bulharské lidové republiky, obecná část, 1957, str. 16).

²²⁾ V teorii socialistického správního práva nelze registrovat a obsáhnout všechny funkce tak rozmanitého obsahu pozitivních ustanovení, v nichž jsou orgánům lidově demokratického státu stanoveny úkoly státní správy. Vycházíme proto z určitých obsahových typů, pomocí nichž se snažíme přiblížit obsah státní správy. Uvědomujeme si ovšem určitou hypotetičnost tohoto do jisté míry jen tvrzeného předpokladu.

socialistického vlastnictví apod. Řídící, organizující, případně kontrolní činnost vyvíjejí státní orgány jak uvnitř organizace státní správy a administrativních resortů, tak i vně mechanismu lidově demokratického státu vůči nestátním organizacím (např. jednotným zemědělským družstvům) a občanům. Rozhodující není ani to, zda při této činnosti používají státní orgány výhradně metody přesvědčování, povzbuzování a výchovy nebo zda použijí i donucovacích prostředků. Základním důvodem pro existenci těchto funkcí v lidově demokratickém státní správě jako funkcí hlavních je to, že orgány lidově demokratického státu při provádění výkonné a nařizovací činnosti nevystupují vůči pracující většině společnosti (a po dovršení výstavby socialismu vůči celé společnosti) jako nástroj třídního násilí, nebo že orgány lidově demokratického státu nevystupují ve společnosti jako „vrchnost“ nebo jako „police“, s cílem pouze „chránit společnost přede vším nebezpečím“, ale jako orgány pracujícího lidu, jako orgány pro řízení společnosti dělnickou třídou, s cílem zejména vytvářet a organizovat nové společenské vztahy, rozvíjet výrobní a jiné tvůrčí síly ve společnosti; zejména ovšem tehdy, jestliže hlavní směr jeho činnosti je soustředěn na širokou oblast řízení, organizování a kontroly národního hospodářství. Pokud tedy orgány lidově demokratického státu vyvíjející výkonnou a nařizovací činnost nevystupují v úloze státu jako nástroje třídního násilí, ale v úloze státu jako organizace pro řízení společnosti dělnickou třídou, jsou funkce řízení a organizování, případně kontroly základními funkcemi lidově demokratické státní správy.

Je příznačné pro lidově demokratickou státní správu, že mocenská oprávnění státních orgánů, které ji vyvíjejí, jsou převážně nerozlučně spjata s pozitivním hospodářským řízením, organizováním a kontrolou, s kulturně výchovnou činností a s organizováním pracujících při plnění hospodářských a kulturních úkolů státu; podobně na jiných úsecích státní správy (např. na úseku obrany země, bezpečnosti, vnitřní správy apod.) projevuje se státní správa v prvé řadě jako řídící a organizující či kontrolní činnost ke splnění úkolů státních orgánů ve společnosti. Lidově demokratická státní správa není tedy pouhým výkonem státní moci, pouhým výkonem impéria, ale činností tvůrčí a pozitivní a svou třídní povahou správou opravdu lidovou. Policejní, vrchnostenská a negativní činnost orgánů buržoazních států spočívající ve vydávání příkazů a zákazů subjektům, co smějí a nesmějí dělat, jakou mají povinnost „chování“ apod., je v ostrém protikladu s povahou a obsahem lidově demokratické státní správy. Na rozdíl od společenských organizací vyskytují se ovšem funkce „řízení“, „organizování“ nebo „kontroly“, které uskutečňují státní orgány, ve spojení s mocenskými oprávněními státu vůči subjektům zákonem stanoveným, a tato činnost se děje vždy na základě zákonů a k jejich provedení.

Socialistická věda správního práva chápe tedy obsah výkonné a nařizovací činnosti orgánů lidově demokratického státu jinak nežli buržoazní nauka správního práva obsah buržoazní státní správy. Nikoli vrchnostenské, policejní a ne-

gativní příkazování a zakazování, ale řídicí a organizující, případně kontrolní činnost státních orgánů, vyvíjená na základě zákonů a k jejich provedení a směřující k vytváření nových společenských, zejména ekonomických vztahů ve společnosti s cílem vybudování socialismu a komunismu — takový je základní směr a takové jsou základní stránky obsahu socialistické státní správy.

V dalším výkladu vycházíme proto podle našeho názoru z těchto základních obsahových prvků pojmu státní správy a pokusíme se vyložit, v čem jednotlivé prvky spočívají, jak pomáhají vysvětlovat praxi státní správy a chápat povahu státních orgánů, které ji vyvíjejí.

§ 2. ŘÍZENÍ JAKO OBSAHOVÝ PRVEK LIDOVĚ DEMOKRATICKÉ STÁTNÍ SPRÁVY

Jako nejobecnější základní prvek výkonné a nařizovací činnosti státních orgánů se nám jeví řízení, které je projevem toho, jak bylo řečeno již výše, že v socialistickém státě daleko více vyniká společenská úloha státu, tj. úloha státu jako nástroje řízení společnosti vládnoucí, tj. dělnickou třídou.

Řízení uskutečňované státními orgány je vždy politické, tzn. sleduje vždy cíle stanovené politikou komunistické strany a socialistického státu, zajišťuje ve všech odvětvích státní správy a ve všech oblastech života společnosti základní životní zájmy pracujícího lidu a jeho státu. Největšího významu nabývá v socialistickém státě řízení národního hospodářství, které nelze chápat pouze jako součást výrobních vztahů, ale také jako součást hospodářské politiky komunistické strany, uskutečňované na základě zákonů orgány lidově demokratického státu.²³⁾ Obdobně i řízení dalších oblastí společenského života orgány lidově demokratického státu (školství, kultury, zdravotnictví, sociálního zabezpečení apod.) nebo života státu (zahraničních styků, armády, bezpečnosti, vnitřních věcí apod.) je součástí politiky komunistické strany (kulturní, školské, sociální, zahraniční, bezpečnostní aj.), uskutečňované lidově demokratickým státním aparátem.

Řízení uskutečňované orgány lidově demokratického státu na základě zákonů a k jejich provedení není v zásadě nějakou zvláštní činností, rozdílnou od státní správy jako formy uskutečňování státní moci a funkcí lidově demokratického státu, ale naopak stává se obsahem státní správy. Řízení je vždy výkonem státní moci a zároveň je hospodářským řízením, řízením kultury, řízením státní správy, řízením armády atd. Opačné chápání státní správy by vedlo k její bezobsažnosti, k jejímu omezení na sféru administrativně politickou, na „vrchnostensko-právní“ funkce, tj. strohé příkazování a zakazování, na výkon mocenských oprávnění stanovených zákonnými předpisy nebo na rozhodování ve

²³⁾ Viz např. D. SLEJŠKA: Výrobní síly, výrobní vztahy a změny v hospodářském řízení, Filosofický časopis č. 6/1958, str. 851—852.

správním řízení.²⁴⁾ Takové pojetí státní správy je našemu chápání cizí a zeslabuje zejména hospodářsko-organizátorskou a kulturně-výchovnou činnost státních orgánů, především orgánů státní správy. Takové chápání je ryze juristické chápání státní správy, všímá si pouze mocenské a právní stránky řízení a nechápe hospodářskou nebo jinou stránku této řídicí činnosti.

Řízení uskutečňované orgány lidově demokratického státu je třídně mocenským úkolem státu a má vždy určitý třídní obsah. Je buď vztahem k vládnoucí třídě, nebo ke spřáteleným třídám a jejich organizacím. Orgány lidově demokratického státu prosazují řízením (řídícími akty) uvnitř vládnoucí třídy a u tříd s ní spřátelených disciplínu, která je nezbytná pro upevnění vztahů ve výrobním a jiném procesu, zajišťují zákonné zájmy a potřeby státu a pracujících. Řídící činností působí orgány lidově demokratického státu na společenské vztahy, na vztahy lidí v hospodářském, kulturním, státním a veřejném životě. Řízení je úzce spjato s metodou přesvědčování, povzbuzování a výchovy, které jsou hlavními metodami státní správy vůči pracujícím, a donucování je používáno v jednotlivých případech a podpůrně. Ve vztahu k vykořisťovatelským třídám, vůči kapitalistům, vystupuje řídící funkce vedle potlačovatelské funkce státu, která zde je hlavním směrem činnosti státních orgánů; kapitalisté jsou zbavováni politických práv, jsou vytlačováni z posledních zbytků svých hospodářských pozic a je veden boj o potření buržoazní ideologie, kterou živí. Funkce řízení ve vztahu ke kapitalistům není hlavní stránkou lidově demokratické státní správy.

Jako součást státní správy děje se řízení vždy na základě zákonů a k jejich provedení, neboť vyjadřují třídní vůli dělnické třídy a zájmy všeho pracujícího lidu. Řídící činnost státních orgánů směřuje tedy k realizaci zákonů státu. Protože se řízením sleduje vždy určitý politický cíl, který je v zákoně často stanoven obecně, je řízení ve státní správě rozvíjením zákonů nebo tvůrčím uváděním zákonů a řídících aktů obecné povahy v život a není tedy formálním nebo bezduchým prováděním zákonů. Řídící činnost však musí být vždy v souladu s cílem a obsahem zákona a nesmí porušovat socialistickou zákonnost.

Ve správním právu rozumíme řízením udávání směru, který dává jeden státní orgán druhému státnímu orgánu, organizacím nebo občanům pro tu činnost a chování, kterou tyto subjekty vyvíjejí.²⁵⁾ Předpokladem této řídicí činnosti je, aby na základě zákonných předpisů byl

²⁴⁾ Řízení ve smyslu základního prvku obsahu výkonné a nařizovací činnosti čili státní správy třeba odlišovat od právních forem postupu orgánů státní správy při rozhodování v konkrétních případech, tj. od správního řízení. Podobně třeba tento pojem odlišovat od trestního řízení správního při ukládání správních trestů nebo od disciplinárního řízení při ukládání disciplinárního trestu. Řízení v tomto smyslu není stránkou obsahu výkonné a nařizovací činnosti, ale pouze formou, postupem orgánů (a to právní formou a právním postupem), v níž se projevuje organizační funkce státní správy (viz dále).

²⁵⁾ Viz např. P. STAJNOV a A. S. ANGELOV: Administrativní právo Bulharské lidové republiky, obecná část, 1957, str. 11.

postaven jeden státní orgán nad druhé orgány nebo určité organizace a občany, aby projev vůle řídicího orgánu převyšoval projev vůle druhé strany, tj. subjektu řízeného; tím se dosahuje toho, že jedny státní orgány řídí, udávají směr, druhé státní orgány, organizace nebo občané jsou povinny se podřizovat.

V lidově demokratickém státě se projevuje řízení zejména v provádění hospodářského plánování, které na základě zákona o národohospodářském plánu²⁶⁾ uskutečňují zejména orgány státní správy. Na těchto orgánech spočívá především rozpis plánu až k jeho materiálním vykonavatelům — podnikům, družstvům a jiným hospodařícím subjektům, jimž jsou ukládány plánovací úkoly; orgány státní správy uskutečňují také zajišťování a kontrolu plnění plánů. Povinnost hospodařících subjektů řídit se ve své hospodářské činnosti státním národohospodářským plánem vyplývá z ústavních a jiných zákonů lidově demokratického státu.²⁷⁾ Především tato plánovací činnost orgánů státní správy (vlády, ministerstev, sboru pověřenců, pověřenectev, rad národních výborů a jejich odborů) zbavuje státní správu v socialistickém státě vrchnostenského charakteru, který měla a má buržoazní státní správa.

Řízení nelze ztotožňovat s plánováním, neboť je pojmem mnohem širším, zahrnujícím i jinou bezprostřední státní činnost. Na důkaz lze uvést to, že mohou existovat hospodářské podniky, jimž úkoly plánu ukládá jeden státní orgán (např. rada národního výboru) a které jsou zároveň řízeny i jiným státním orgánem (např. ministerstvem). Tak je tomu nejčastěji při řízení národního hospodářství spravovaného národními výbory a samostatně plánovaného národními výbory.

Řídicí činnost státních orgánů je spojena s oprávněními nebo povinnostmi použít mocenská oprávnění státu, tj. s jednostranným prikazováním z vůle státu, uskutečňovaným na základě zákona a k jeho provedení a s vydáváním právních aktů. „Účast mas na správě státu a jejich zapojení do státní správy — říká S. S. STUDENIKIN — nikterak neznamená vyloučení nutnosti podrobení se vůle každého občana vůli státu. Státní disciplína není nic jiného než podrobení své vůle vůli státního orgánu, jež stanoví ta neb jiná pravidla chování.“²⁸⁾ Pouze jako projev jednostranného prikazování státní moci, uskuteč-

²⁶⁾ Viz § 163 odst. 1 Ústavy 9. května.

²⁷⁾ „Jednotným hospodářským plánem řídí stát veškerou hospodářskou činnost, zejména výrobu, obchod a dopravu, tak aby byla zajištěna účelná míra národní spotřeby, aby množství, jakost a plynulost výroby byly stupňovány a aby tak postupně vzrůstala životní úroveň obyvatelstva.“ (§ 162 Ústavy 9. května.) A dále: „Každý, komu připadá jakýkoli úkol při provádění a plnění jednotného hospodářského plánu, je povinen vykonávat jej svědomitě a hospodárně podle svých osobních a hospodářských možností. Osoby fyzické a právnické jsou povinny přizpůsobit svou hospodářskou činnost jednotnému hospodářskému plánu“ (§ 164 Ústavy 9. května).

²⁸⁾ S. S. STUDENIKIN: Socialistický systém státní správy a otázka předmětu sovětského administrativního práva, Voprosy sovetskogo administrativnogo prava, Izdatel'stvo AN SSSR, 1949.

ňovaného na základě zákona a k jeho provedení, je řízení právně závaznou činností pro příslušné subjekty, je státní správou.²⁹⁾ V tomto smyslu můžeme hovořit o mocenskoprávní stránce řízení jako obsahového prvku výkonné a nařizovací činnosti.

Řídící činnost v socialistickém státě není však nikdy neomezeným a pouze jednostranným byrokratickým příkazováním z vůle příslušného státního orgánu, ale je uplatňována vždy ve spojení se samostatnou iniciativou řízených subjektů, při čemž dochází k respektování operativní samostatnosti a kompetence podřízených státních orgánů a organizací, využívání materiální zainteresovanosti, respektování demokracie družstevních organizací, práv a oprávněných zájmů pracujících či podobně.

Jako projev vůle státu spočívá řídící funkce ve vydávání normativních a ukládání jednotlivých aktů státní správy (nařízení, vyhlášky, usnesení, směrnice, příkazy, pokyny apod.) vyššími nadřízenými orgány lidově demokratického státu (vládou, ministry, radou národního výboru atd.) organizačně podřízeným státním orgánům nebo jiným orgánům, organizacím nebo všem občanům bez výjimky, vždy na základě zákonů a k jejich provedení a v mezích kompetence zákonem stanovené.

Řídící činnost vyvíjejí státní orgány, zejména orgány státní správy, na všech stupních státní organizace a nelze proto říci, že řídí výlučně jen některé (např. nejvyšší) orgány státní správy. Nadřízené orgány státní správy (např. vláda, ministři, sbor pověřenců, pověřenci, rady KNV) uskutečňují i řízení podřízených orgánů státní správy, tj. řízení státní správy; naproti tomu orgány státní správy nižšího stupně vyvíjejí zpravidla bezprostřední řídící činnost vůči organizačně podřízeným jednotkám (podnikům, zařízením apod.) nebo organizačně nepodřízeným subjektům (družstvům, občanům atd.), zejména na úseku řízení národního hospodářství. Právě tato bezprostřední řídící činnost orgánů státní správy (ministerstev, pověřenectev, rad národních výborů apod.) je pro lidově demokratickou státní správu charakteristická.

Z hlediska řízených subjektů může řízení záležet v udávání směru organizačně podřízeným orgánům, jako např. řízení podřízených orgánů státní správy, podřízených podniků nebo zařízení ministerstvem, radou národního výboru apod., ale může směřovat i vůči organizačně nepodřízeným jednotkám, tzn. institucím a organizacím státu, které jsou v soustavě jiných resortů, nebo dobrovolným organizacím (např. jednotným zemědělským družstvům) a jednotlivým občanům. Právní normy stanoví kompetenci státních orgánů pro řídící a organizující činnost (stanoví, jaká opatření smějí činit a která rozhodnutí vydat apod.). Nejde-li zejména o administrativně organizační jednotky organizačně podřízené řídícím orgánům (jde-li např. o družstevní organizaci), třeba práv-

²⁹⁾ Státní správou proto nemůže být např. řízení ve smyslu soukromé činnosti, ve smyslu činnosti společenských organizací nebo jednotlivých hospodářských orgánů státu, neboť toto řízení není mocenskou činností státních orgánů.

ními normami přesně stanovit, jaké povinnosti smějí být řídicími akty orgánů lidově demokratických států příslušným subjektům uloženy nebo jaká práva přiznána, aby byly nikoliv narušovány, ale posilovány žádoucí politické vztahy mezi státními orgány a pracujícími. Rozdíl se tedy projevuje v obsahu, metodách a formách řídicí činnosti (např. při vedení JZD třeba často obezřetně respektovat zásady dobrovolnosti a demokracie, na kterých jsou družstva založena, apod.).

Uvedený rozdíl v řídicí činnosti je spjat převážně s vlastnictvím objektů, jež tvoří materiální základ činnosti organizace. Objekty organizačně podřízených orgánů a organizací (např. výrobních podniků, podniků zahraničního obchodu, státních statků, řízených příslušnými státními orgány) jsou státním socialistickým vlastnictvím, zatímco základem družstevního hospodaření je skupinové vlastnictví výrobních prostředků. Vůči podřízeným administrativně organizačním jednotkám (např. podnikům, zařízením) uskutečňují státní orgány (např. ministerstva, rady národních výborů) nejen řízení, které je projevem hospodářskoorganizačské a kulturněvýchovné mocenské funkce státu a jímž stanoví např. úkoly plánů, vydávají různé pokyny a směrnice k zajištění plnění plánů a činí jiná opatření, ale podílejí se i na vykonávání vlastnických funkcí státu (např. na dispozici s národním majetkem, svěřeným do operativní správy podřízených podniků nebo zařízení apod.), tj. uskutečňují přímou správu podřízených administrativně organizačních jednotek.³⁰⁾ Řízení národního hospodářství spravovaného státními orgány (např. národními výbory), které je projevem hospodářskoorganizačské a kulturněvýchovné funkce státu, proplétá se tedy s výkonem vlastnických oprávnění a povinností státních orgánů, avšak zároveň vyžaduje teoretického i praktického rozlišování.³¹⁾ Naproti tomu vůči družstevním organizacím (zejména jednotným zemědělským družstvům) nebo samostatným hospodářům uskutečňují státní orgány jen státní řízení (vedení, usměrňování apod.), neboť přímá správa je záležitostí družstevních orgánů samých podle zásad družstevní demokracie nebo je záležitostí soukromých hospodářů.³²⁾

Z hlediska rozsahu řídicí činnosti jsou státní orgány oprávněny řídit podřízené subjekty buď jen v určitém okruhu zásadních otázek, které jsou v organizační kompetenci podřízených subjektů, nebo mohou být oprávněny řešit a rozhodovat kteroukoli otázku hospodářské, kulturní, správní a jiné činnosti, při čemž je vedlejší, zda se při řízení omezí rovněž jen na základní otázky před-

³⁰⁾ V tomto smyslu se hovoří např. o řízení národního hospodářství spravovaného národními výbory (viz „Zásady zvýšení ekonomické účinnosti řízení národního hospodářství spravovaného národními výbory“, schválené na zasedání ÚV KSČ 10. 6. 1958; vydal Úřad předsednictva vlády).

³¹⁾ Viz např. V. FÁBRY: Zemědělsko-družstevní právo, nakl. ČSAV, Praha 1956, str. 471.

³²⁾ O obsahu, formách a metodách této řídicí činnosti státních orgánů, zejména státního vedení jednotných zemědělských družstev viz tamtéž, str. 466 a další.

mětu řídicí činnosti (např. v hospodářském řízení na plán, investice, pracovní síly, mzdové fondy apod.). V prvním případě lze hovořit o všeobecném řízení, v druhém o řízení přímém. Např. je-li v ústavním zákoně o slovenských národních orgánech ustanovení, že „Sbor pověřenců i jeho členové se ve své činnosti řídí zásadními směrnicemi vlády. Rovněž jednotliví pověřenci se řídí zásadními směrnicemi příslušných ministrů,³³⁾ vyplývá z toho, že vláda a ministři jsou ve své řídicí kompetenci omezeni jen na otázky zásadní povahy, zatím co přímé řízení je ponecháno orgánům státní správy na Slovensku. Všeobecné je také řízení národních výborů vládou nebo Sborem pověřenců.³⁴⁾ Jestliže však např. „rada národního výboru řídí hospodářskou činnost podřízených organizací a rad národních výborů nižšího stupně³⁵⁾ ... nebo jestliže „výrobně hospodářské jednotky ústředně řídí příslušný ministr,³⁶⁾ jde o řízení přímé.

Přímé řízení uskutečňované státními orgány třeba ovšem odlišovat od operativního řízení, které spočívá nejen v oprávnění, ale také v povinnosti uskutečňovat řízení v celém rozsahu (nebo v jeho převážné části) řízené činnosti a které provádějí převážně už nikoliv státní orgány, ale orgány hospodářských, školských, vojenských a jiných administrativně-organizačních jednotek uvnitř své organizace. Při přímém řízení třeba respektovat zákonem a organizačními předpisy vymezenou kompetenci a operativní samostatnost podřízených státních orgánů a organizací. Z hlediska forem a metod práce musí být zejména přímé řízení dynamickou, konkrétní a věcnou činností vyšších i nižších orgánů státní správy.³⁷⁾

Z hlediska obsahu řídicí činnosti třeba rozlišovat takové řídicí akty, které se týkají přímo úkolů, tj. samého předmětu řízení (např. řízení hospodářství, kultury, školství, armády apod.) a na druhé straně řídicí akty, které se týkají otázek vedlejších, s předmětem řízení souvisejících (např. metodických), zpravidla jenom uvnitř organizace státní správy a hospodářských resortů. Např. plánovací komise rady národního výboru „v otázkách metodiky plánování se řídí pokyny nadřízených plánovacích orgánů“³⁸⁾ Toto řízení lze nazvat metodickým řízením.

Uvnitř resortu (např. resortu zahraničního obchodu, resortu všeobecného strojírenství, resortu spojů, resortu zdravotnictví atd.) hovoříme pak o resortním řízení a pokud některé státní orgány řídí úseky činnosti společné všem resortům

³³⁾ Ústavní zákon č. 33/1956 Sb. o slovenských národních orgánech § 24, odst. 1.

³⁴⁾ § 6 a § 8 úst. zákona č. 12/1954 Sb. o národních výborech.

³⁵⁾ § 3 odst. 2 písm. a) vl. nař. č. 33/1958 Sb. o organizaci výkonných orgánů národních výborů.

³⁶⁾ § 49 věta první zákona č. 67/1958 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o nár. podnicích a některých jiných hospodářských organizacích.

³⁷⁾ Zabývat se blíže řízením z hlediska těchto důležitých náležitostí řídicí činnosti socialistických státních orgánů nemůže být úkolem naší práce.

³⁸⁾ § 12 odst. 2 věta druhá vl. nař. č. 33/1958 Sb. o organizaci výkonných orgánů národních výborů.

(např. plánování, statistiku, účetní evidenci), jde o řízení funkční (neodvětvové).

Jako druh řízení třeba v socialistické státní správě chápat také kontrolu, tj. zejména prověrku plnění a revizi, neboť kontrolní činnost není samoučelná a musí být vždy uplatňována jako součást celého řízení.³⁹⁾

Kontrolní činnost je v jistém smyslu prodloužením řízení,⁴⁰⁾ poněvadž jejím úkolem je ověřovat, nakolik se linie řízení uskutečňuje v životě, nakolik jsou řídicí akty obecné povahy zajišťovány konkrétní řídicí a zejména organizační činností státních orgánů a organizací a nakolik jsou všemi subjekty plněny zákonem stanovené a státními orgány uložené úkoly lidově demokratické státní správy. Z těchto důvodů je organizace kontrolní činnosti v našem lidově demokratickém státě dána v současném období v podstatě organizací řízení národního hospodářství.⁴¹⁾

Kontrolní činnost jako druh socialistické státní správy má za cíl zabezpečit správné uskutečňování zákonných předpisů, usnesení vlády a vyšších orgánů, odstraňovat nezákonnosti a nesprávnosti, mobilizovat v orgánech státní správy, v podnicích a jiných organizacích síly pro nejlepší a nejrychlejší uskutečňování státních úkolů. Tak ohromná státní mašinérie jako je organizace socialistické státní správy a spolu s ní ono obrovské množství státních hospodářských podniků a organizací na ni napojených a složitý systém plánování národního hospodářství může splnit svůj úkol pouze tehdy, když uvnitř samé organizace státní správy i v hospodářském aparátu je organizována výkonná, pohotová a konkrétní kontrola, konkrétní prověrka plnění a revize.

Kontrolu možno kvalifikovat buď jako činnost vyšších orgánů státu v rámci jejich řídicí funkce, tj. v souvislosti s prováděním řízení nebo jako činnost zvláštních orgánů státní správy nad orgány a organizacemi jiných resortů. První kontrola je kontrolou vnitřní, druhá je vnější. Vnitřní kontrola slouží potřebám příslušného odvětví (resortní kontrola), činnost vnějších kontrolních orgánů, které jsou nezávislé na řízení příslušného resortu, slouží řízení národního hospodářství jako celku a je orgánem státní správy vykonávána jako její funkce.

Úloha kontroly je vždy výlučně aktivní a všestranná a tím se především liší od inspekce nebo administrativního dozoru. STALIN, když zdůvodňoval zrušení Dělnickorolnické inspekce a její nahrazení komisí sovětské kontroly při Radě lidových komisařů SSSR v r. 1934, vyslovil tento názor: „Před několika lety, kdy naše hospodářská činnost byla jednodušší a méně uspokojivá a kdy bylo možno se spoléhat, že bude možno dohlížet na práci lidových komisařů

³⁹⁾ Zásady organizace kontrol v národním hospodářství, Věstník ministerstva státní kontroly č. 3/1958, str. 17.

⁴⁰⁾ P. STAJNOV a A. S. ANGELOV: Administrativní právo Bulharské lidové republiky, obecná část, Státní nakladatelství — Věda a umění, Sofia 1957, str. 17.

⁴¹⁾ Zásady organizace kontrol v národním hospodářství (Věstník ministerstva státní kontroly č. 3/1958).

a všech hospodářských organizací, byla Dělnickorolnická inspekce na místě. Avšak nyní, kdy naše hospodářská činnost se rozrostla a zkomplikovala a kdy už není třeba a není možno dohlížet na tuto činnost z jednoho ústředí, musí být Dělnickorolnická inspekce reorganizována. Nepotřebujeme nyní inspekci, nýbrž revizi, jak jsou prováděna usnesení ústředních institucí — potřebujeme nyní kontrolu, jak jsou prováděna usnesení ústředních institucí.“⁴²⁾

Z této myšlenky je zřejmá úloha kontroly, která má aktivně hájit zájmy společnosti, chránit socialistické vlastnictví a socialistickou zákonitost⁴³⁾ a nejen pasivně dozírat (provádět „inspekci“), jak jsou plněny zákonné předpisy. Ani prověrka plnění ani revize nejsou omezeny na provádění kontroly plnění zákonů a jiných normativních právních aktů, nýbrž všímají si a zkoumají i jiné stránky hospodářské činnosti státních orgánů, podniků, zařízení a jiných organizací (např. kvalitu pracovníků, hospodářskou účelnost vydávaných prostředků, nedostatky organizační struktury aparátu, při revizích původní doklady a účetní evidenci atd.). Úkolem administrativního dozoru (inspekce apod.) naproti tomu je sledovat pouze socialistickou zákonnost, tzn. jak občané, orgány a organizace dodržují pravidla chování uvedená v lidově demokratických právních předpisech.

S rozvojem a komplikováním hospodářského života lidově demokratického státu dochází k tomu, že sféra inspekce (administrativního dozoru) se na hospodářském poli zužuje a ustupuje všestranné a aktivní kontrole; vnější inspekční orgány dostávají stále více povahu vnějších kontrolních orgánů, sloužících řízení národního hospodářství jako celku. Inspekci (administrativní dozor) nelze podle našeho názoru z hlediska obsahu státní správy pokládat za součást řídicí funkce, nýbrž spíše za projev organizačně-mocenské stránky výkonné a nařizovací činnosti státních orgánů. To ovšem nevylučuje existenci inspekčních orgánů v současném období na úseku národního hospodářství (Státní energetická inspekce atd.), i na jiných úsecích státní správy (např. dopravní inspektorát, státní požární dozor apod.), ale vyjadřuje pouze směr výkonné a nařizovací činnosti orgánů socialistického státu.

Aby byl zabezpečen cíl kontrolní činnosti, tj. provedení aktů vedoucích orgánů strany a řídicích orgánů státu, mají řídicí a mohou mít i kontrolní orgány státní správy oprávnění činit opatření k odstranění nezákonnosti nebo nesprávnosti kontrolované činnosti. Jako řídicí orgány mají orgány státní správy vždy mocenská oprávnění k takovýmto zásahům a jako vnější kontrolní (případně inspekční, dozorčí a jiné) orgány získávají tato mocenská oprávnění na základě zvláštních předpisů (např. ministerstvu státní kontroly přísluší oprávnění dávat závazné pokyny vedoucím pracovníkům úřadů, podniků a jiných státních, družstevních organizací atd. k odstranění zjištěných závad v evidenci, úschově,

⁴²⁾ Zpráva o činnosti ÚV KSSS XVII. sjezdu, Otázky leninismu, Svoboda 1948, str. 467.

⁴³⁾ Viz např. referát s. ŠIROKÉHO na zasedání ÚV KSČ dne 25. 2. 1958 „K novým zásadám řízení národního hospodářství“, příloha Rudého práva, str. 10.

přijímání a vydávání peněžních prostředků a věcných hodnot, jakož i v neplnění zákonů, nařízení a rozhodnutí vlády; přísluší mu oprávnění ukládat kárné tresty těm, kdo tyto závady zavinili atd.).⁴⁴⁾

Takové je naše chápání řídicí činnosti státních orgánů, uskutečňované na základě zákonů a v mezích právních vztahů, pokud jde o její obsah. Toto pojetí řízení jako základního prvku obsahu výkonné a nařizovací činnosti není tedy juristické, neboť státní správu vůbec nelze pochopit a vysvětlit jen jako výkon moci (pravomoci), tj. pouze jako činnost mocenskou a právní.

§ 3. ORGANIZOVÁNÍ JAKO OBSAHOVÝ PRVEK VÝKONNÉ A NAŘIZOVACÍ ČINNOSTI

Druhým základním prvkem lidově demokratické státní správy je činnost organizující neboli organizování.

Organizační činnost státních orgánů je nejkonkrétnější a nejbezprostřednější stránkou výkonné a nařizovací činnosti, kterou státní orgány vyvíjejí, je tou funkcí lidově demokratické státní správy, kterou se projevuje bezprostřední a konkrétní charakter této formy činnosti lidově demokratického státu. Organizující činnost lze proto nazvat bezprostřední státní správou. Organizační práci uskutečňují státní orgány úkoly lidově demokratické státní správy přímo a prakticky a je možno říci, že v organizování je těžiště výkonné a nařizovací činnosti státních orgánů. Organizování je tou stránkou lidově demokratické státní správy, která je nejenom nejrozsáhlejší a nejrozmanitější, nýbrž také nejprůzračnější pro lidově demokratickou státní správu.

Jako činnost státních orgánů je organizování podřízeno politice komunistické strany a lidově demokratického státu. Organizační činností státních orgánů se pomáhají vytvářet, měnit a rušit a přímo se realizují organizační formy společenských vztahů (např. výrobních a hospodářských, politických, právních, mravních) ve směru, který prospívá politice komunistické strany, Národní fronty a lidově demokratického státu. Organizační činnost nelze tedy chápat jako nějakou samoučelnou techniku.

Ve správním právu organizováním rozumíme nepřetržitou konkrétní činnost, prováděnou orgány lidově demokratického státu na základě zákonů a normativních aktů státní správy za účelem dosažení státních cílů, sledovaných zákony.

Organizování z jedné strany předchází řízení. Jako příklad lze uvést činnost spojenou s vytvářením, reorganizací nebo likvidací státních orgánů, se stanovením nebo změnou organizační struktury, výběr a rozmísťování kádrů, činnost spojenou s opatrováním hmotných prostředků při zřizování těchto orgánů, se schvalováním organizačních řádů a statutů orgánů a organizaci státu, zavádění souladu do činnosti různých orgánů státní správy a podřízených orga-

⁴⁴⁾ Viz § 2 odst. 2 písm. c a d) vl. nař. č. 38/1952 Sb. o změně a doplnění vl. nař. č. 73/1951 Sb., kterým se zřizuje ministerstvo státní kontroly.

nizací na základě stanovených vzájemných právních vztahů, zejména neustálá a plynulá koordinace jejich činnosti atd. Jde tedy o vytvoření předpokladů pro činnost státních orgánů vůbec.

Daleko převažující jsou však případy, kdy organizování následuje po řízení jako vyššími státními orgány řízená konkrétní činnost směřující k bezprostřednímu působení orgánů státní správy, k uskutečnění státních úkolů na základě zákonů a k jejich provedení za použití státních mocenských oprávnění a prostředků.⁴⁵⁾ Uvedeme opravdu jen některé příklady: opatření k povzbuzování a soutěžení, opatření k materiální zainteresovanosti pracujících, opatření k rozvíjení masově organizační práce, opatření administrativně technická, administrativně finanční apod., provádění evidence a statistiky, rozhodování ve správním řízení, úřední ověřování faktů nebo správních aktů, povolování nebo zákaz určité činnosti osobám a organizacím atd. To vše je činnost, kterou se přímo organizují vztahy ve společnosti.

V životě státu jsou ovšem řízení a organizování nejenom spojeny, ale vzájemně se i překrývají, neboť jde o dvě stránky, dva prvky jedné a téže výkonné nařizovací činnosti. Tak např. přímé řízení podniků a zařízení radou národního výboru souvisí s konkrétními opatřeními v těchto podnicích, koordinace činnosti různých orgánů státní správy je často současně jejich přímým řízením apod. Rozmanitost organizující činnosti státních orgánů, vyvíjejících státní správu, která vyplývá z množství úkolů lidově demokratické státní správy, je v zákonech a jiných normativních aktech vyjádřena nejrůznějšími výrazy a termíny jako zajišťovat, vykonávat, pomáhat, provádět, starat se, pečovat, obstarávat, činit opatření, rozhodovat atd.

Organizující činnost státních orgánů je vždy projevem státní vůle, vyjádřené v zákonných a jiných aktech státu. Organizování lze charakterizovat jako státní správu proto, že je spojena s možností (pravomocí) nebo s nutností (povinností) orgánů lidově demokratického státu vydávat jednostranné individuální akty ke splnění zákonem stanovených povinností nebo práv a oprávněných zájmů a případně povinnosti vynucovat donucovací mocí státu. Organizační činnost je tedy spojena s mocenskými oprávněními státních orgánů vydávat příkazy jménem státu, jimiž se subjektům v zákonných předpisech uvedeným něco ukládá, přiznává, povoluje, zamítá apod., jimiž se nějaká věc mocensky zajišťuje, uskutečňují se právní normy, provádějí se opatření apod. Spojení s výkonem moci, které se projevuje jednostranným nařizováním a prikazováním státních orgánů, jež je adresováno v zákoně uvedeným subjektům, tvoří mocensko-právní stránku organizační činnosti jako prvku lidově demokratické státní správy.⁴⁶⁾

⁴⁵⁾ Srovnej např., co o organizování říkají P. STAJNOV a A. S. ANGELOV: Administrativní právo Bulharské lidové republiky, obecná část, Státní nakladatelství — Věda a umění, Sofia 1957, viz str. 14.

⁴⁶⁾ S pojmem organizační činnosti se přirozeně setkáváme nejen ve státním aparátu, ale např.

Zvláštním druhem organizační činnosti státních orgánů je ta jejich činnost, kdy se uskutečňování zákonů a jiných normativních aktů děje cestou práva, tedy právní činností, kde celý postup, metody a prostředky jsou určeny správním právem (např. rozhodování ve správním řízení). Ani tuto činnost nelze chápat z hlediska obsahu jako výkon moci, ale v prvé řadě jako činnost organizující, neboť jejím cílem je vytvářet nebo napomáhat vytváření nových společenských vztahů prospěšných socialismu. Organizačně právní a zároveň mocensko-donucující povahu má také ta činnost orgánů lidově demokratického státu, při níž státní orgány na základě zákonů a v mezích své pravomoci provádějí opatření k nucenému výkonu správních aktů (např. správní exekuce k vydobytí peněžitých a nepeněžitých nároků) nebo při níž v průběhu plnění úkolů státní správy zjišťují porušení zákonných ustanovení a ukládají správní nebo případně disciplinární tresty.

Organizující činnost státních orgánů se ve společnosti projevuje také jako organizování dobrovolné činnosti mas při plnění společenských úkolů státu a pracujících. Tato činnost, nazývaná masově organizační činností, je nejpriznačnějším rysem organizační činnosti státních orgánů v socialistickém státě, je výrazem třídní povahy diktatury proletariátu jako ve stát organizovaného pracujícího lidu v čele s dělnickou třídou, jako lidové organizace v nejvlastnějším slova smyslu.⁴⁷⁾ Masově organizační činností jsou pracující přitahováni trvale a rozhodujícím způsobem k účasti na správě státu a řízení národního hospodářství. Předpokladem a zárukou masově organizační práce orgánů státní správy je zejména to, že politickým základem státní moci jsou nejmasovější organizace pracujícího lidu zastupitelské povahy, tj. lidem volené, lidem kontrolované a lidem odvolatelné národní výbory, Národní shromáždění a Slovenská národní rada, a zejména, že politickým základem jsou také jiné masové společenské organizace pracujících, sdružené v Národní frontě (odbory, svaz mládeže, jiné politické strany, případně další organizace vedené komunistickou stranou).

Lidově demokratická státní správa je nejenom projevem státní vůle a má nejenom třídní, politický a mocensko-právní aspekt, ale jako správa je určitou prací, určitou stálou činností státních orgánů, která má svou administrativně

i v hospodářském aparátu, v různých státních organizacích, družstvech a společenských organizacích. Organizační činnost vyvíjejí např. vedení podniku, provozu a mistří, předseda či vedoucí pracovních skupin družstva, správa nemocnice a zdravotní personál, správa školy a učitelé, náčelníci vojenských jednotek a jejich součástí, orgány masových a jiných dobrovolných společenských organizací apod. V tomto případě nejde o státní správu jako formu uskutečňování funkcí státu. Tato organizační činnost není vyvíjena jménem státu, i když z moci státu a vůle státu; nejde tedy o činnost státních orgánů, a to nezávisle na tom, zda tato organizační pravomoc je založena zákonnými předpisy či nikoliv (např. u státních organizací, ale i u dobrovolných organizací apod.); tato činnost může být vyvíjena v zásadě pouze uvnitř příslušných organizací a není proto státní správou ve smyslu formy uskutečňování funkcí státu.

⁴⁷⁾ Srov. referát s. Novotného na XI. sjezdu KSČ, příloha RP, str. 17.

technickou stránku. Jako praktické provádění řízení (např. plánování) organizování, evidence a kontroly se neobejde bez materiálních náležitostí a administrativně technických úkonů při realizaci úkolů lidově demokratické státní správy, jež jsou státním orgánům uloženy. Materiální náležitosti a administrativně technické úkony se ve spojení s řídicí, organizující a kontrolní činností státních orgánů a s výkonem moci stávají důležitým nástrojem plnění úkolů lidově demokratické státní správy (např. zkoumání prvotních a účetních докладů při revizích, manipulace se spisy při vydávání aktů státní správy, sbírání statistických materiálů apod.).⁴⁸⁾

* * *

Uvedli jsme svůj názor na to, v čem spatřujeme obsah výkonné a nařizovací činnosti a jaké jsou hlavní prvky. Přitom nám přirozeně nešlo o rozbor — tím méně hlubší — problematiky jednotlivých prvků obsahu lidově demokratické státní správy, ale o vyložení povahy a obsahu této základní formy činnosti orgánů státní správy a o pokus vysvětlit, na co se podle našeho názoru třeba při zkoumání obsahu socialistické státní správy z hlediska směru jejího vývoje soustředit. Snažili jsme se dokázat nezbytnost zkoumání takových prvků socialistické státní správy jako jsou řízení, organizování a kontrola a také principiální odlišnost obsahu socialistické státní správy od vrchnostenského, policejního a administrativně právního obsahu buržoazní státní správy.

Vysvětlení obsahu lidově demokratické státní správy, tj. řídicí, organizující a popřípadě i kontrolní činnosti státních orgánů pomáhá nám chápat organizaci státní správy a to jak pokud jde o pojem orgánu státní správy, tak pokud jde o systém organizace státní správy. Obsah výkonné a nařizovací činnosti mění povahu státních orgánů, zastupitelských orgánů státní moci a zejména orgánů státní správy, které tuto činnost převážně vyvíjejí. Zastupitelské orgány státní moci (např. národní výbory) a převážná část orgánů státní správy mají povahu takových státních orgánů, jejichž mocenská oprávnění jsou především úzce spjata s řízením, organizováním a kontrolou národního hospodářství, hospodářských odvětví, úseků, podniků a zařízení, družstev a jiných hospodářících subjektů, případně orgánů, jejichž úkolem je řízení a provádění kulturní revoluce ve společnosti, a to vždy jako orgány pracujícího lidu a nejsou to orgány vrchnostenské nebo policejní. Změněna je i povaha těch státních orgánů, které provádějí úkoly státu v ostatních oborech státní správy (např. bezpečnostních orgánů, orgánů vojenské správy, orgánů vnitřní správy apod.).

⁴⁸⁾ P. LEVIT říká, že „V. I. Lenin zhodnotil a zdůraznil politický a mocenský význam právě těch úkolů a činnosti státního aparátu, které bývají někdy označovány jako «pouhé» administrativně-technické úkony. Zvláště vyzvedl důležitost registrace, evidence a kontroly pro státní moc dělnické třídy.“ („Účast pracujících mas na správě státu jako zásada organizace a činnosti socialistického státu“, Stát a právo 1957, str. 6—7.)

Z uvedeného je také zřejmé, že cíl socialistické státní správy je shodný s cílem činnosti společenských organizací a že socialistická státní správa je součástí jednotné a komunistickou stranou vedené organizované činnosti státních a hospodářských orgánů, odborů, družstev, organizací mládeže a jiných společenských organizací směřující k dovršení výstavby socialismu a k postupnému přechodu ke komunismu v naší zemi.

РЕЗЮМЕ

Народно-демократическое государственное управление или же исполнительная и распорядительная деятельность органов народно-демократического государства является практическим осуществлением задач, которые вытекают из классового существа, миссии и функций народно-демократического социалистического государства и которые возложены на государственные органы законами государства. Задачи народно-демократического государственного управления проявляются в его содержании и придают государственному управлению некоторые характерные по содержанию элементы, отличающиеся от государственного управления эксплуататорского, в частности, буржуазного государства.

Под относящимися к содержанию элементами мы подразумеваем те функции исполнительной и распорядительной деятельности народно-демократических государственных органов, которые выражают главное направление деятельности, главные стороны народно-демократического государственного управления. В исполнительной и распорядительной деятельности органов народно-демократического социалистического государства необходимо, по нашему мнению, различать две основные группы. Таковыми являются, с одной стороны, функция „руководства“ (деятельность по руководству) и, с другой стороны, функция „организования“ (организующая деятельность). К ним можно присоединить еще функцию „контроля“ (контрольная деятельность) с той оговоркой, что в социалистическом государстве контроль нужно понимать и применять во всех случаях как составную часть руководства.

Под руководством в административном праве подразумеваем определение направления, даваемого одним государственным органом другому государственному органу (другим государственным органам), организациям или всем гражданам, для той деятельности и поведения, которую эти субъекты развивают. Предпосылку этой руководящей деятельности составляет то, чтобы на основании законных предписаний один государственный орган был поставлен над другими органами или определенными организациями и гражданами, чтобы волеизъявление руководящего органа превышало волеизъявление руководимого субъекта; этим достигается то, что определенные государственные органы руководят, определяют направление, тогда как другие государственные органы, организации или граждане обязаны подчиняться. В народно-демократическом государстве руководство проявляется, в частности, в осуществлении хозяйственного планирования, которое на основе закона о народно-хозяйственном плане осуществляют, в частности, органы государственного управления (министерства, советы национальных комитетов и т. п.). Контрольная деятельность является видом руководства, имеющим целью проверять, насколько линия руководства проводится в жизнь и потому организация контрольной деятельности по существу исчерпывается в данный период организацией руководства народным хозяйством и общественной жизнью вообще.

Наиболее конкретной и наиболее непосредственной стороной исполнительной и распорядительной деятельности, развиваемой государственными органами, является организование. Организование в большинстве случаев следует за руководством, как верховными государственными органами руководимая конкретная деятельность, направленная на непосредственное воздействие органов государственного управления на осуществление

государственных задач, на основании законов и для их проведения в жизнь, при использовании государственных правомочий власти и средств.

Для народно-демократического государственного управления характерно то, что правомочия власти государственных органов, которые развивают это управление, по преимуществу неразрывно связаны с положительным экономическим руководством, организацией и контролем, с культурно-воспитательной деятельностью и с организовыванием добровольного участия трудящихся в выполнении хозяйственных и культурных задач государства; аналогично с этим и в других секторах государственного управления (например, обороны страны, безопасности, внутреннего управления и т. п.) государственное управление проявляется в первую очередь в качестве руководящей и организующей, или же контрольной деятельности, направленной на исполнение задач государственных органов в обществе. Народно-демократическое государственное управление находится в остром противоречии с полицейской, начальственной и негативной деятельностью органов буржуазного государства, заключающейся в одном только издании приказов и запретов для субъектов, которым указывают, что они могут или не могут делать, как обязаны „вести себя“ и т. п.

Народно-демократическое государственное управление является составной частью единой и коммунистической партией руководимой организованной деятельности государственных и хозяйственных (культурных или других) органов, профсоюзов, кооперативов, организаций молодежи и других общественных организаций, которые принимают участие в организации общественной жизни, направленной на завершение строительства социализма и на постепенный переход к коммунизму в нашей стране. Но в отличие от общественных организаций, функции „руководства“, „организовывания“ и „контроля“, осуществляемые государственными органами, возникают всегда в сочетании с правомочиями государства на власть в отношении субъектов, законом установленных, и эта деятельность осуществляется всегда на основании законов и для их проведения в жизнь.

ZUSAMMENFASSUNG

Die volksdemokratische Staatsverwaltung, oder die Vollzugs- und Verordnungstätigkeit der Organe des volksdemokratischen Staates, ist die praktische Ausführung jener Aufgaben, welche aus dem Klassenwesen, der Bestimmung und der Funktion des volksdemokratischen sozialistischen Staates entspringen und welche den Staatsorganen durch die Staatsgesetze auferlegt sind. Die Aufgaben der volksdemokratischen Staatsverwaltung zeigen sich in ihrem Inhalt und prägen der Staatsverwaltung charakteristische inhaltliche Züge auf, welche sie von der Staatsverwaltung des Ausbeuterstaates, insbesondere des Bourgeoisstaates, unterscheiden.

Unter den inhaltlichen Elementen verstehen wir die Funktionen der Exekutiv- und Verordnungstätigkeit der volksdemokratischen Staatsorgane, welche die Hauptrichtung der Tätigkeit und die wichtigsten Seiten der volksdemokratischen Staatsverwaltung ausdrücken. Unserer Meinung nach müssen zwei fundamentale Gruppen von Vollzugs- und Verordnungstätigkeit der Organe des volksdemokratischen sozialistischen Staates unterschieden werden: Es handelt sich einerseits um die Funktion des Leitens (die leitende Tätigkeit), andererseits um die Funktion des Organisierens (die organisierende Tätigkeit). Zu diesen beiden Funktionen kann noch die Funktion der Kontrolle (die Kontrolltätigkeit) hinzugefügt werden, jedoch mit der Einschränkung, daß im sozialistischen Staat die Kontrolle immer als Bestandteil der leitenden Funktion angesehen und angewendet werden muß.

Unter dem Begriff des Leitens verstehen wir im Verwaltungsrecht die Bestimmung der Richtung für die Tätigkeit und das Verhalten gewisser Subjekte, welche ein Staatsorgan dem anderen (oder anderen Staatsorganen), Organisationen oder allen Bürgern gibt. Voraussetzung dieser leitenden Tätigkeit ist, daß durch die gesetzlichen Vorschriften ein Staatsorgan dem an-

deren oder gewissen Organisationen und den Bürgern übergeordnet ist, daß die Willensäußerung des leitenden Organs die Willensäußerungen des geleiteten Organs übertrifft; hierdurch wird erreicht, daß bestimmte Staatsorgane leiten, die Richtung bestimmen, andere Staatsorgane, Organisationen oder die Bürger verpflichtet sind sich den Anordnungen zufügen. In dem volksdemokratischen Staat besteht das Leiten besonders in der Wirtschaftsplanung, welche insbesondere die Organe der Staatsverwaltung (die Ministerien, die Räte der Nationalausschüsse u. ä.) auf Grund des Gesetzes über den Volkswirtschaftsplan verwirklichen. Die Kontrolle ist eine Art von Leiten, deren Aufgabe es ist zu prüfen, inwieweit die leitende Linie im Leben in die Wirklichkeit umgesetzt wird; deswegen ist zur Zeit die Organisation der Kontrolltätigkeit im wesentlichen durch die Organisation der Lenkung der Volkswirtschaft und des gesellschaftlichen Lebens bestimmt.

Die konkreteste und die unmittelbarste Seite der Vollzugs- und Verordnungstätigkeit, welche den Staatsorganen obliegt, ist das Organisieren. Das Organisieren folgt gewöhnlich dem Lenken nach; es besteht in der konkreten, durch die höheren Organe bestimmten, Tätigkeiten, welche dahin abzielen durch unmittelbare Tätigkeit der Verwaltungsorgane auf Grund der Gesetze und zu deren Durchführung die staatlichen Aufgaben unter Benützung der Machtbefugnisse und Machtmittel zu verwirklichen.

Für die volksdemokratische Staatsverwaltung ist es bezeichnend, daß die Machtbefugnisse der Staatsorgane, welche sie ausführen, größtenteils untrennbar mit der positiven Wirtschaftsleitung, der Organisation und der Kontrolle sowie mit der kulturellen Erziehungstätigkeit und mit der Organisation der freiwilligen Anteilnahme der Arbeitenden an der Erfüllung der wirtschaftlichen und kulturellen Aufgaben des Staates verbunden sind. In ähnlicher Weise manifestiert sich auch auf anderen Gebieten (z. B. in der Landesverteidigung, im Sicherheitsdienst, in der inneren Verwaltung u. ä.) die Staatsverwaltung in erster Linie als leitende und organisierende, gegebenenfalls kontrollierende Tätigkeit zur Erfüllung der Aufgaben der Staatsorgane in der Gesellschaft. Die volksdemokratische Staatsverwaltung steht in krassem Gegensatz zur negativen Polizei- und Obrigkeitstätigkeit der Organe des bürgerlichen Staates, welche nur Befehle und Verbote erlassen, den Pflichtsubjekten vorschreiben, was sie tun dürfen und was sie nicht tun dürfen, wie sie sich pflichtgemäß zu verhalten haben u. ä.

Die Volksdemokratische Staatsverwaltung ist ein Bestandteil der einheitlichen und durch die Kommunistische Partei geleiteten Organisationstätigkeit der Staats- und Wirtschaftsorgane (sowie auch der kulturellen und anderen Institutionen), der Gewerkschaften, der Genossenschaften, der Jugendorganisationen und anderer Gesellschaftsorganisationen, welche an der Organisation des gesellschaftlichen Lebens teilnehmen und welche die Vollendung des sozialistischen Aufbaus und den allmählichen Übergang zum Kommunismus in unserem Lande erstreben. Die Funktion des Leitens, Organisierens und der Kontrolle, welche die Staatsorgane verwirklichen, ist zum Unterschied von den gesellschaftlichen Organisationen immer mit den Machtbefugnissen des Staates gegenüber den durch das Gesetz bestimmten Subjekten verbunden und diese Tätigkeit geht immer auf Grund der Gesetze und zu deren Durchführung vorstatten.

BYT UŽÍVANÝ MANŽELY

ПОЛЬЗОВАНИЕ КВАРТИРОЙ СО СТОРОНЫ СУПРУГОВ

DER GEBRAUCH DER WOHNUNG DURCH EHEGATTEN

SENTA RADVANOVÁ

I. ÚVOD

K napsání tohoto článku vede autorku několik důvodů. V prvé řadě jde o to, že právní otázky spojené s užíváním bytu manžely činí v některých případech praxi potíže. Dále pak komplexní problematika těchto otázek skrývá v sobě i nutnost teoretického řešení zejména tam, kde zákonné předpisy nedávají na ně zcela uspokojivou odpověď.

Právní problematika bytové otázky manželů se neprojevuje tam, kde je manželství spořádané a harmonické. Teprve tehdy, dochází-li ke kolizím, projeví se pak často, a to jak během trvání manželství, tak po jeho zániku, tyto kolize i ve sféře bytové.

Samotná problematika zvoleného tématu našeho článku má bezesporu i značnou společenskou závažnost. V čem tkví tato závažnost? Není pochyb o tom, že potřeba bydlení je jednou ze základních potřeb člověka vůbec. Bydlení se pak ve většině případů týká právě manželů, resp. rodiny, protože nejvíce osob, které užívají společně bytu, jsou právě manželé a rodiny. Určitou společenskou ožehavost otázek souvisejících s bydlením občanů lze spatřovat i v tom, že doposud není bytová otázka v našem státě plně vyřešena.

Na rozdíl od buržoazní společnosti věnuje socialistická společnost bytové otázce neustálou pozornost v souvislosti se zajišťováním růstu životní úrovně občanů. Socialistická společnost plánovitě provádí bytovou výstavbu a rozšiřuje a zkvalitňuje prostory určené k bydlení. Přejížděný nedostatek bytů nastal proto, že naši společnosti nejde o to, aby její občané bydleli jakkoliv, ale naopak aby bydleli dobře a kulturněji než tomu bylo dříve.

I z usnesení XI. sjezdu KSČ vyplývá závažný úkol vybudovat v příští pětiletce zhruba půl miliónu bytů a vyřešit bytový problém do roku 1970. V dopisu ÚV KSČ z listopadu 1958 byly mimo jiné též dány k diskusi otázky bytové výstavby, zejména jejích nových forem. Již v průběhu diskuse k dopisu byly zakládány přípravné výbory bytových družstev a zanedlouho po skončení všennárodní diskuse byl v květnu roku 1959 vydán zákon o družstevní bytové výstavbě č. 27/1950 Sb. Zároveň vyšly Vzorové stanovy bytových družstev vyhlášené v částce 40 Ú. 1.

Družstevní způsob bytové výstavby je velmi významným krokem vpřed při řešení bytové otázky a je dalším praktickým dokladem o zájmu, který věnuje naše společnost této otázce.

Právních problémů souvisejících s bytovou otázkou je mnoho. Socialistický právní řád pochopitelně vychází v úpravě bytových a nájemních poměrů především ze základních ekonomických předpokladů naší společnosti. Na druhé straně pak vychází z politických zásad určených stranou a vládou pro zabezpečení neustálého růstu životní a kulturní úrovně našich národů.

Proto normy týkající se bytových poměrů sledují především to, aby každému občanu byla zaručena možnost bydlení (tak např. jestliže uloží výkonný orgán národního výboru z některého v zákoně uvedeného důvodu vyklidit byt, musí být přidělen občanovi byt náhradní — viz § 59 zákona o hospodaření s byty; podobnou ochranu poskytuje i ustanovení § 556 občanského soudního řádu). Dále pak, a to je právě velká vymoženost socialistického práva, vycházejí příslušné předpisy z toho, že bytový prostor musí být rozdělen spravedlivě.

Jak už jsme se zmínili, otázka bydlení se týká ve většině případů rodiny. Většina našich občanů žije v manželství a rodině; je proto otázka bytu úzce spojena s problémy denního života manželů a rodiny.

II. OTÁZKY OBECNÉ

V prvé řadě je třeba se v tomto článku zabývat otázkou, co je právním základem užívání bytu manžely. (Jde tu o právní základ užívání bytu vůbec, tedy i osobami, které manžely nejsou; protože však tento článek pojednává o užívání bytu manžely, zajímá nás otázka právního základu užívání bytu jen ve vztahu k manželům.) Právní základ užívání bytu manžely může být různý.

Nejrozšířenějším a nejpraktičtějším právním podkladem užívání bytu je nájemní poměr. Problematika nájemních poměrů je proto vůbec nejdůležitější.

Na druhé místo bychom mohli postavit právo vlastnické. Zde půjde nejčastěji o vlastníky rodinných domků, kteří v nich bydlí. Jejich právo užívat bytu vyplývá z § 107 obč. zákoníka a je jedním z dispozičních práv vlastníka. Obdobně je tomu i u vlastníků jiných než rodinných domků, tj. domů činžovních, pokud v takovém domě má jeho vlastník byt.

Neméně důležitým právním základem užívání bytu je členství v bytovém družstvu. K tomu institutu, který se rozvíjí, je rovněž nutno v tomto článku přihlídnout právě z hlediska nejbližší budoucnosti.

Oprávněné subjekty mohou užívat ovšem bytu také na základě věcného práva užívání bytu (srov. ustanovení § 177 občanského zákoníka). Mohlo by jít rovněž o bezplatné užívání bytu. Pokud ovšem jde o posledně uvedené a popřípadě i další právní instituty, považujeme je za nepraktické a pro základní problematiku ne za tak podstatné, jako jsou ty, kterými se budeme zabývat, tj. nájem, vlastnictví a členství v bytovém družstvu. (Tento článek se nezabývá ani podnájemem.)

Právo užívat byt může vzniknout různým způsobem. Tak u nájemního poměru může být právním důvodem jeho vzniku buď smlouva nebo správní akt (dnes nejrozšířenější). Vlastnické právo k rodinnému domu (nebo činžovnímu domu) je založeno kupní smlouvou, děděním, darováním apod. Členství v bytovém družstvu založí vstup do bytového družstva, resp. přijetí za člena družstva.

Dalším důležitým momentem je různá doba vzniku uvedených právních poměrů, a to zejména pokud jde o poměry nájemní. V současné době se totiž jednak vyskytují nájemní poměry, které byly založeny před vydáním původního zákona o hospodaření s byty, tj. zákona č. 138/48 Sb., jednak zde máme velký počet nájmu, které vznikly po vydání tohoto zákona, tedy na základě jeho ustanovení. Konečně pak třetí skupinu tvoří nájmy založené po vydání druhého zákona o hospodaření s byty, tj. s nájmy, které vznikly a nadále budou vznikat podle zákona č. 67/56 Sb. I tento moment, jak uvidíme dále, je pro naši problematiku důležitý.

Neméně složitá je pak otázka další, která s prvou velmi úzce souvisí. Je to otázka, kdo je subjektem práv a povinností souvisejících s užíváním bytu. Tu je hlavním problémem, zda si jeden manžel může činit právo užívat bytu, je-li subjektem práva zakládajícího užívání bytu manžel druhý.

Subjekty uvedených práv a povinností mohou být buď oba manželé, což ovšem dosud není, a to zejména v nájemních poměrech, pravidlem, anebo je subjektem uvedených práv a povinností jen jeden z manželů. V prvním případě nevznikají takové teoretické a praktické obtíže jako v případě druhém. Jestliže je totiž subjektem práva užívání bytu jenom jeden z manželů, vzniká otázka, jaká práva přísluší pak druhému manželovi. Tato otázka, na první pohled jednoduchá, avšak ve skutečnosti složitá, je proto v tomto článku hlavním předmětem zkoumání.

III. VZNIK PRÁVA UŽÍVAT BYT

Abychom mohli položenou otázku zodpovědět, je třeba se nejdříve zabývat vznikem shora uvedených právních poměrů, z nichž plyne právo užívat byt, a to právě vzhledem k subjektu, který do nich vstupuje. Tedy to, co jsme výše o vzniku práva na užívání bytu uvedli obecně, rozebereme nyní konkrétně z hlediska manželů.

1. Nejprve je třeba se zabývat poměrem nájemním, protože vzhledem k jeho největší rozšířenosti jej systematicky stavíme na místo první. Potom se budeme zabývat právními poměry dalšími.

Jak může vzniknout nájemní poměr k bytu? Nájmy vzniklé do 1. ledna 1957, tj. do doby, kdy nabyl účinnosti zákon č. 67/56 Sb. o hospodaření s byty, byly zakládány smlouvou nájemní. Byl zde ovšem určitý rozdíl, pokud šlo o nájmy vzniklé před vydáním bytového zákona č. 138/48 Sb. a po něm. Rozdíl spočíval v tom, že podle zákona č. 138/48 Sb. proti dřívější smluvní volnosti vzni-

kala vydáním dekretu pronajimateli povinnost uzavřít nájemní smlouvu s tím, komu byl dekret na byt vystaven. Nový zákon o hospodaření s byty opustil toto řešení, které v praxi působilo časté potíže, a zjednodušil proces vzniku nájemního poměru v tom smyslu, že samotným správním aktem, vydáním dekretu na byt příslušným orgánem, je založen nájemní poměr (viz § 21 zák. 67/56 Sb.). Odpadá tedy nadále uzavírání smlouvy nájemní.

Oba důvody vzniku nájemního poměru je třeba brát v úvahu, protože v současné době existují vedle sebe „staré“ i „nové“ nájmy. Oběma zmíněným druhům nájmu je společné to, že subjekty nájmu jsou buď jeden manžel nebo oba manželé.

Pokud jde o vůbec nejstarší nájmy (tedy nájmy vzniklé před vydáním zákona č. 138/48 Sb.), býval zpravidla subjektem nájemního poměru jen jeden z manželů. Šlo o staré nájemní smlouvy, které obvykle uzavíral muž vzhledem k nerovnoprávnému postavení ženy v manželství.

I po vydání bytového zákona z r. 1948 zněly dekrekty na byt obvykle na jednoho z manželů, ve většině případů opět na muže. Ten, na něhož zněl dekret, sám uzavíral s pronajimatelem nájemní smlouvu. Subjektem nájemního poměru byl tedy zpravidla opět jeden z manželů.

I dnes, po vydání zákona č. 67/56 Sb., kdy není třeba k vzniku nájemního poměru k bytu smlouvy, může být vydán dekret na byt jednomu z manželů a zní tedy jmenovitě jen na jednoho manžela. Národní výbory však vydávají často i dekrekty společné, tedy takové, které znějí jmenovitě na oba manžele. Tuto praxi, která zřejmě byla vyvolána spíše praktickou úvahou než výslovným právním ustanovením, můžeme bez velkého rozmyšlení označit za správnou. Odpovídá totiž základní zásadě zákona o právu rodinném, kterou je zásada rovnoprávnosti muže a ženy. Je-li tedy byt přidělen manželům, má být i ve správním aktu respektováno to, že manželé mají stejná práva a povinnosti, a to i pokud se týká bytu. Tato praxe konečně odpovídá i pravidlům socialistického soužití. Právní povinnost vydávat společné dekrekty manželům zde ovšem není, a proto se stále stává, že dekret je vydán jmenovitě jen jednomu z manželů. Jen jeden z manželů je pak subjektem nájemního poměru tehdy, jestliže uzavřel nájemní smlouvu či byl-li mu přidělen byt ještě před uzavřením manželství a po uzavření manželství se potom druhý manžel přistěhoval (obdoba je u ovdovělých či rozvedených, kteří uzavřou nové manželství a druhý manžel se k nim přistěhuje).

Můžeme tedy shrnout tak, že subjektem nájemního poměru k bytu je vždy ten manžel, který uzavřel smlouvu nájemní (před 1. lednem 1957), nebo ten manžel, na něhož zní dekret o přidělení bytu. Jestliže oba manželé uzavřeli nájemní smlouvu k bytu společně, či dekret o přidělení bytu zní jmenovitě na oba manžele, jsou v tomto případě oba manželé subjekty nájemního poměru.

2. Vlastnického práva k nemovitosti, v níž se nalézá byt užívaný manžely, je

možno nabýt různým způsobem, např. smlouvou kupní (popřípadě směnnou), darovací nebo děděním, což jsou případy nejčastější (ostatní nabývací způsoby, např. vydržení apod. prakticky nepřicházejí v úvahu). Uvedenými nabývacími způsoby mohou nabýt vlastnictví nemovitosti buď jen jeden z manželů nebo oba manželé společně. Otázka způsobu nabytí vlastnického práva je tu nerozhodná. Tím důležitější je však otázka, kdo je subjektem vlastnického práva k nemovitosti, jejíž součástí je byt užívaný manžely.

Otázka, kdo je subjektem práva užívat bytu v takové nemovitosti, souvisí totiž úzce právě z otázkou vlastnictví. Subjektem práva užívání bytu ve vlastní nemovitosti je vždy vlastník nemovitosti, pokud zde ovšem bydlí.¹⁾ Pro otázku vlastnictví má význam několik momentů. V první řadě je to doba, kdy došlo k nabytí vlastnického práva. Vlastnictví k nemovitosti mohl manžel (či oba manželé) nabýt ještě za platnosti starých předpisů, tedy před 1. lednem 1950 (tj. před účinností zákona o právu rodinném) nebo až po 1. lednu 1950. V druhé řadě je to skutečnost, zda došlo k nabytí vlastnického práva za trvání manželství či před uzavřením manželství. Konečně hraje roli i to, o který z nabývacích způsobů (koupě, dědění, darování) v konkrétním případě šlo.

Před 1. lednem 1950 nabyl vlastnického práva ten z manželů, kterému svědčil některý z nabývacích titulů (koupě, dědění atd.) a který byl dále v pozemkové knize zapsán jako vlastník nemovitosti. (Zde nakonec pro vznik vlastnického práva byla rozhodující intabulace.) Takto se mohl za trvání manželství stát vlastníkem nemovitosti jeden z manželů (což zejména při kupní smlouvě či dědění bylo obvyklé — obvykle je v těchto případech vlastníkem muž), anebo případně mohli nabýt nemovitosti oba manželé jako spoluvlastníci. Někdy byl jeden z nich vlastníkem ještě před uzavřením manželství a po uzavření manželství se k němu druhý přistěhoval. I v dnešní době se setkáváme s případy, kdy během trvání manželství jeden z manželů např. koupil rodinný domek, je zapsán v pozemkové knize jako vlastník a teprve dnes, třeba po dvaceti letech, se oba manželé nastěhují do bytu v tomto rodinném domku. Pro naši otázku — otázku práva na užívání bytu — je třeba vždy zkoumat v takovýchto případech otázku vlastnictví. Docházelo ovšem i k případům takovým, kdy jeden z manželů — výlučný vlastník nemovitosti — později během trvání manželství např. daroval polovinu své nemovitosti manželu druhému. Pokud toto darování mělo všechny náležitosti vyžadované starými předpisy, stal se druhý manžel spoluvlastníkem.

Nová úprava majetkových vztahů mezi manžely daná ustanoveními zákona o právu rodinném (§§ 22 a násl.) přináší i nový důležitý prvek do naší otázky.

¹⁾ Právo používat bytu ve vlastní nemovitosti vyplývá sice z oprávnění vlastníka, tj. z dispozičních práv daných ustanovením § 107 občanského zákoníka, realizuje se však vždy jen tehdy, pokud vlastník v bytu ve své nemovitosti skutečně bydlí. Nelze tedy mluvit o tom, že by právo užívat bytu ve vlastní nemovitosti vyplývalo z vlastnictví bez jakéhokoliv omezení, a to právě vzhledem k speciálnímu předpisu — zákonu 67/56 Sb. o hospodaření s byty.

Pokud jde o nabytí nemovitosti, v níž se nalézá byt užívaný manžely, nezáleží nadále na způsobu, jakým ten který manžel nabyl nemovitosti, ale záleží též na tom, zda k tomu došlo během trvání manželství a zda úhrada byla dána z majetku získaného za trvání manželství, tedy z takového majetku, který tvoří podle § 22 zákona o právu rodinném zákonné majetkové společenství.

Může tedy i nadále být subjektem vlastnického práva k nemovitosti a tedy i subjektem dispozičního práva užívání bytu v nemovitosti jenom jeden z manželů (ten, který byl vlastníkem ještě před uzavřením manželství či za trvání manželství nabyt nemovitost děděním, darem nebo obdobně pak z prostředků, jež měl ještě před uzavřením manželství, atd.). Budou však subjekty vlastnického práva nadále oba manželé tehdy, jestliže získali nemovitost za trvání manželství z prostředků tvořících zákonné majetkové společenství. V tomto případě není rozhodující, vystupuje-li např. při kupní smlouvě jako kupující jen jeden z manželů a je případně sám zapsán jako vlastník do pozemkových knih. Kogentní ustanovení zákona o právu rodinném umožňují podílet se i druhému manželu na všech oprávněních vyplývajících z práva vlastnického, neboť i on je vlastníkem a tedy i subjektem práva užívat byt v uvedené nemovitosti. Subjektem vlastnického práva k nemovitosti mohou však být oba manželé i podle ustanovení občanského zákoníka o spoluvlastnictví — tak např. manželé koupí nemovitost z prostředků, které měli před uzavřením manželství, společně a oba budou v kupní smlouvě vystupovat jako nabyvatelé. Mohli by společně nabýt nemovitost také děděním a opět by byli spoluvlastníky. Zde by bylo možno uvést ještě další příklady. Pro naši potřebu je důležitá skutečnost, kdo je subjektem vlastnického práva a z něho vyplývajících oprávnění užívat bytu, které v těchto případech (zákonné majetkové společenství, spoluvlastnictví) budou mít oba subjekty, tedy oba manželé.

3. Na rozdíl od obou předcházejících případů — nájmu a vlastnictví, které pokud jde o subjekt práva užívat bytu nejsou nakonec příliš složité, představuje třetí případ — členství v bytovém družstvu — problematiku nejsložitější.

Již v úvodu bylo naznačeno, že způsob družstevní bytové výstavby je důležitou pomocí řešení bytové otázky v našem státě. Proto i právní problematika družstevní bytové výstavby je závažná, v neposlední řadě i z hlediska politického. Posléze pak právě řešení právních otázek týkajících se družstevníků-manželů je nejpraktičtější, protože většina stavebníků jsou a budou právě manželé.

Sám zákon o družstevní bytové výstavbě č. 27/59 Sb. a Vzorové stanovy uveřejněné v částce 40 Ú. I.²⁾ nedávají nám na některé složitější otázky, jak uvidíme dále, přímou odpověď. Je proto třeba se pokusit vyložit tyto předpisy v souvislosti s předpisy jinými, zejména v souvislosti se zákonem o právu rodinném a s občanským zákoníkem.

²⁾ K citaci bylo všude užito „Stanov stavebního bytového družstva občanů“.

Vzhledem k tomu, že se zatím zabýváme otázkou subjektu práva užívání bytu, budeme i pokud jde o družstevníky-manžele řešit nejprve otázku subjektu. Přitom je třeba si uvědomit, že otázka, kdo je subjektem práva užívat družstevní byt, je otázkou základní. Z jejího vyřešení nám vyplynou ostatní důsledky.

Nejdříve několik obecných poznatků o členském poměru v bytovém družstvu. V prvé řadě je třeba si uvědomit, že právo užívat bytu v družstevním domě se zakládá na několika právních skutečnostech, které musí být postupně splněny. Jde o určitý proces, který končí tím, že družstvo uzavře se svým členem nájemní smlouvu a na jejím základě mu předá byt do užívání. Tedy poslední právní skutečností, z níž vyplývá právo užívat bytu, je smlouva nájemní. Co však tomu předchází? Aby tato nájemní smlouva mohla být uzavřena, musí dojít k nabytí členství v příslušném bytovém družstvu. Jak se členství nabývá, stanoví v podrobnostech Vzorové stanovy v článku V.

Nabytí členství v bytovém družstvu lze, jestliže jsou splněny tyto skutečnosti: a) přijetí písemné přihlášky uchazeče představenstvem družstva, b) zaplacení zápisného a c) písemného prohlášení o tom, že uchazeč zaplatí stanovený členský podíl. Rozhodnutí představenstva o přihlášce musí pak schválit nejbližší členská schůze. Zaplacení určitého členského podílu je, jak zřejmě vyplývá z ustanovení článku V. čís. 20 Vzorových stanov, rozvazovací podmínkou, na kterou je vázána realizace nároku na přidělený byt. (Nárok na určitý byt získává člen již tím, že se členem družstva stal a že členská schůze rozhodla o jeho nároku a byt mu přidělila.) Z ustanovení článku V. Vzorových stanov vyplývá nepochybně jeden pro nás zatím důležitý závěr, že totiž zaplatit členský podíl je obligatorní povinností člena družstva.

Je však z těchto ustanovení zcela jasná otázka, zda členem může být pouze jedna fyzická osoba nebo zda by členem mohlo být osob více? (Nepochybně je, že to může být pouze osoba fyzická — viz čl. V. čís. 17 Vzorových stanov.)

Postavíme-li se na stanovisko, že členem za splnění uvedených právních skutečností může být jen jedna fyzická osoba, bude to mít za následek, že i subjektem nájemní smlouvy ohledně družstevního bytu bude pouze jedna osoba. V našem případě se tedy může se všemi důsledky ucházet o členství v bytovém družstvu jen jeden z manželů. Návoru, že členem družstva vzhledem k jednomu určitému bytu může být jen jedna fyzická osoba, by svědčil doslovný výklad článku V. čís. 18 a 20 Vzorových stanov, totiž to, že člen skládá členský podíl. Vzorové stanovy tedy nemluví o tom, že by více členů mohlo složit jeden podíl. Z tohoto výkladu vyplývá obligatornost toho, že jeden člen družstva musí zaplatit celý členský podíl.

Právo na užívání družstevního bytu lze nepochybně vázat jen na členství v družstvu a z toho vyplývající uzavření nájemní smlouvy. Rozhodně nelze právo na užívání takového bytu vázat na původ prostředků, z nichž byl člen-

ský podíl zaplacen. Původ prostředků, z nichž byl členský podíl zaplacen, je ovšem velmi významný pokud jde o družstevníky-manžele. Tyto prostředky mohou patřit buď do samostatného majetku manželů nebo do zákonného majetkového společenství (viz § 22 a násl. zákona o právu rodinném). Vzhledem k právnímu poměru založenému členstvím v družstvu není tato otázka rozhodující. Družstvo původ prostředků vůbec nezajímá a není ani důvodu, proč by tuto otázku mělo zkoumat. Otázka původu prostředků, z nichž byl zaplacen členský podíl družstevní, má proto význam pouze pro vnitřní vztah mezi manžely, zejména pro jejich případné vzájemné vyrovnání potom, kdyby manželství skončilo nebo kdyby bylo během trvání manželství zákonné majetkové společenství zrušeno. Nelze tedy rozhodně říci, že by manžel, který není členem družstva, byl subjektem práva užívat bytu proto, že podíl byl zaplacen také z jeho prostředků. To by odporovalo výslovným ustanovením Vzorových stanov.

Výchozí doslovný výklad článku V. č. 18 a 20, tak jak byl uveden, skrývá v sobě ovšem i negativní stránku. Bude totiž často docházet k tomu, že členský podíl složí manželé z prostředků zákonného majetkového společenství. V případě, že by oba manželé nemohli být členy vzhledem k určitému bytu, nebyl by nikdy druhý manžel ani subjektem nájemní smlouvy a neměl by tedy práva vyplývající z členství v družstvu a tudíž ani ze smlouvy nájemní, přestože podíl byl zaplacen také z jeho prostředků (popřípadě zbytek podílu dále splácen z jeho prostředků). V tomto případě by sice takový manžel, jak uvidíme dále, byl během trvání manželství chráněn ve svém právu užívat bytu ustanoveními zákona o právu rodinném, avšak po rozvodu manželství by byl v horším postavení než taková osoba, které byl přidělen byt na základě ustanovení § 21 zák. č. 67/56 Sb., resp. vůbec osoba, na kterou se vztahuje ustanovení § 55 tohoto zákona o bytu rozvedených manželů. Byl by, domýšleno dále, na tom hůře než ten, jehož právo užívat bytu se zakládá na spoluvlastnictví nemovitosti. Tedy např. manželka, které pro dobu po rozvodu manželství byly do péče svěřeny nezletilé děti, by se musela z bytu vystěhovat přesto, že svého času byl členský podíl splacen z prostředků zákonného majetkového společenství. Manželka totiž nebyla členkou družstva a nebyla tudíž ani subjektem nájemní smlouvy. Zbýval by jí ovšem nárok na to, aby jí rozvedený manžel vyplatil to, co jí z titulu zákonného majetkového společenství náleží. Na první pohled cítíme, že tento důsledek je jak z hlediska zásad práva rodinného, tak vůbec z hlediska společenského těžko únosný.

Domníváme se tedy, že by byl na místě výklad jiný, popřípadě jiná legislativní úprava. Bylo by třeba umožnit, aby manželé mohli do družstva vstoupit oba. V tomto případě by museli oba podat písemnou přihlášku a oba zaplatit zápisné. Přihlášky obou by muselo přijmout představenstvo a členská schůze. Jak by to pak bylo se zaplacením členského podílu? Výše členského podílu je bezesporu vždy vázána na rozměry, kvalitu bytu atd. Stanoví se vždy vzhledem

k určitému bytu, a to k jednomu bytu. Protože manželé se nepochybně ucházejí o jeden byt, jde o jeden podíl. Proto v tomto případě by bylo třeba umožnit, aby takoví manželé, kteří si oba podali přihlášku (šlo by o přihlášku individuální a stejně tak i o členství individuální, nikoliv kolektivní), zaplatili tento podíl společně. Šlo by tedy o společný podíl a vzhledem otázky členství by bylo lhostejné, z prostředků kterého z manželů byl podíl zaplacen. Nájemní smlouva by pak musela být uzavřena s oběma manžely a oba manželé by se stali subjekty nájemního poměru k družstevnímu bytu. Takové řešení se nám zdá důslednější a manželům by proto měla být tato možnost dána. Tím ovšem není řečeno, že by manželé vždy takto postupovat museli. Pochopitelně, kdyby této možnosti využít nechtěli, mohl by jako člen družstva se všemi právními důsledky figurovat jen jeden z nich.

Poněkud jiná situace nastane v případě, kdy někdo bude členem bytového družstva ještě před uzavřením manželství a po sňatku se k němu druhý manžel přistěhuje. Zde bezpochyby bude subjektem nájemní smlouvy jen manžel-družstevník. Je pak ovšem třeba uvažovat o tom, zdali by se v tomto případě druhý manžel (ten, který se přistěhoval) nemohl taktéž stát subjektem práva užívat tohoto bytu. Podle ustanovení § 29 zákona o právu rodinném mohou manželé rozšířit své zákonné majetkové společenství. Bylo by tedy možné, aby smlouvou mající formu notářského zápisu své zákonné majetkové společenství tito manželé rozšířili i na podíl manžela - družstevníka a manžel, který doposud členem družstva nebyl, podal by si přihlášku za člena, zaplatil zápisné atd. Důsledek pak by byl ten, že družstvo by původní smlouvu zrušilo a uzavřelo novou smlouvu s oběma manžely.

O právech a povinnostech manželů při užívání družstevního bytu a zániku těchto práv bude pojednáno dále.

IV. PRÁVA A POVINNOSTI MANŽELŮ PŘI UŽÍVÁNÍ BYTU

Další otázka, kterou je nutno se zabývat potom, kdy jsme si objasnili, kdo je v konkrétním případě subjektem práva užívat byt, je otázka práv a povinností manželů při užívání bytu. V této části článku narazíme na některé další závažné otázky, které zejména z hlediska praxe jsou ožehavé a hodné zřetele. Jsou to některé ze stěžejních otázek tohoto článku.

Práva a povinnosti manželů se nám projevují při užívání bytu ve dvou základních relacích. Jednak jde o právní vztahy vůči třetím osobám, a dále, což je neméně důležité, se tato práva a povinnosti projevují ve vzájemném vztahu manželů.

1. Opět se nejprve budeme zabývat poměrem nájemním. I v poměru ke třetím osobám je vždy rozhodné, kdo je subjektem nájemního poměru. Bude to, jak jsme již uvedli, buď jeden manžel nebo manželé oba. Vůči třetím osobám vystupuje tedy v právních vztazích týkajících se nájemního poměru vždy jen

subjekt nájemního poměru a taktéž pokud jde o práva a povinnosti vyplývající z tohoto právního poměru samotného jen on je jejich nositelem; má tedy práva a povinnosti nájemce. Tak jen manžel-nájemce je povinen platit nájemné,³⁾ má právo domáhat se slevy nájemného, má právo žádat příslušnou opravu v bytě apod. (pokud právní předpisy jako např. § 394 občanského zákoníka nestanoví něco jiného — zástavní právo pronajmatele se vztahuje i na movité věci ostatních členů rodiny). Proto také naopak jenom vůči tomuto lze plnění jeho povinností vyžadovat, resp. vynucovat.

Tedy v případě, kdy je subjektem nájmu jen jeden manžel, užívá bytu druhý manžel a ostatní členové rodiny jen na základě jeho práva. Proto je postihují účinky hmotně právních úkonů manžela nájemce a účinky soudních či správních rozhodnutí, vztahujících se na nájemce-manžela. Tak např. bude-li dán příkaz k vyklizení, bude muset i druhý manžel byt opustit.

Jaká je zde dána druhému manželů, tedy tomu, který není nájemcem, ochrana? Je to praktické v případech, kde soužití manželů není harmonické. Uvedeme příklad: Za trvání manželství, kdy subjektem nájmu je jen jeden z manželů (jen na něj zní dekret), odstěhuje se tento oprávněný subjekt z bytu a v bytě zůstane bydlet druhý, který subjektem nájmu není (např. manželka). Předpokládáme, že nedošlo zatím k rozvodu v manželství. Na takové případy pamatuje a ochranu osobám, které užívaly spolu bytu s nájemcem, poskytuje ustanovení § 393 odst. 2 občanského soudního řádu. Okruh těchto osob je omezen tak, že jde o příslušníky nájemcovy rodiny, kteří žili s nájemcem ve společné domácnosti a nemají vlastní byt. Ochrana se vztahuje i na osoby, které sice nejsou příslušníky rodiny nájemce, které ale žily s nájemcem po dobu nejméně jednoho roku před tím, než nájemce trvale opustil domácnost, a staraly se o jeho domácnost anebo byly na nájemce odkázány svou výživou (to je praktické např. u družky).

Manželka je tedy zmíněným ustanovením občanského soudního řádu dostatečně chráněna, protože po případném odchodu manžela ze společné domácnosti vstoupí do nájemního poměru. Ke vstupu do nájemního poměru dojde, dá-li manžel, který opustil společnou domácnost, nepochybně najevo, že nadále nesetrvává v nájemním poměru (např. neplatí nadále nájemné), a manželka do jednoho týdne po jeho odchodu neoznámí, že nehodlá setrvat v nájemním poměru. Lhůta jednoho týdne se počítá ode dne, kdy se manželka dozví, že nájemce (manžel) společnou domácnost trvale opustil. Vstup opuštěné manželky do nájemního poměru nemůže v našem případě manžel — dosavadní nájemce — zmařit ani výpovědí. Jeho výpověď by byla platná jenom tehdy,

³⁾ Pronajmatel se může ovšem hojit, pokud jde o pohledávku dlužného nájemného, i na jmění náležejícím do zákonného majetkového společenství manželů (§ 24 zákona o právu rodinném). V tomto smyslu může být postižen odpovědností za nedoplatky nájemného i ten z manželů, který není nájemcem.

jestliže by v uvedené lhůtě jednoho týdne oprávněná osoba (v našem případě manželka) oznámila, že v nájmu nehodlá setrvat.

Přestože uvedené ustanovení občanského soudního řádu poskytuje opuštěnému manželu intenzivní ochranu, považujeme za nejvhodnější způsob předejít případným nesrovnalostem v nájemním poměru manželů vydávání společných dekretů na byt.

Nyní je třeba se zabývat vzájemným vztahem manželů při užívání bytu na základě nájemního poměru. Obtíže nevznikají v případě, kdy oba manželé jsou subjekty nájemního poměru. V tomto případě mají k bytu stejná práva a nakládají s nájemním právem oba společně. Protože jde o podstatné věci rodiny, mají rozhodovat vzájemnou dohodou (např. při směně bytu, výpovědi apod.). Kdyby se nedohodli, musel by rozhodnout soud. Šlo by tu o případ, spadající pod ustanovení § 16 zák. o právu rodinném.

Obtíže však nastávají v případě druhém, tedy tehdy, když je subjektem nájemního poměru k bytu jen jeden z manželů. Má v tomto případě druhý manžel, který není subjektem nájemního poměru, právo na společné bydlení nebo nikoliv? K odpovědi na tuto otázku je třeba vyložit ustanovení § 15 zák. o právu rodinném, protože zde jde o prolínání občanského, rodinného a administrativního práva.

Ustanovení § 15 zákona o právu rodinném ukládá manželům mimo jiné povinnost žít spolu. Tím je založeno i právo manželů na spolužití. Povinnost spolužití, která je v ustanovení § 15 uvedena, nelze ovšem redukovat na pouhou povinnost společného bydlení. Povinnost spolužití je třeba vykládat tak, jak to činí důvodová zpráva k tomuto ustanovení, totiž tak, že jde o povinnost hlubší „nežli dosavadní požadavek společného bydlení“. Na druhé straně je však možno říci, že této povinnosti spolužití odpovídá i právo na společné bydlení.

Jestliže tedy pojem „spolužití“ neredukujeme na pouhé společné bydlení, vidíme, že plnění všech povinností spolužití se pro jeho povahu domáhat žalobou nelze. Jde takto, širě chápáno, o vztahy ryze osobnostní a vynucování „spolužití“ žalobou či exekucí by zasahovalo do osobní svobody občanů. Konec konců by takovéto zasahování bylo v rozporu i s morálními zásadami socialistické společnosti. Proto se jeden z manželů nemusí k druhému přistěhovat nebo se naopak může od něho odstěhovat. K „spolužití“, pokud jde o ryze osobní stránku, nemůže být donucen. (Proto i v případě ustanovení § 51 zák. o hospodaření s byty tam, kde byl vydán příkaz k vyklizení bytu jednomu z manželů, mohl by sice výkonný orgán národního výboru přestěhovat manžela do přiměřeného bytu manžela druhého; donutit jej však osobně, aby zde bydlel, nelze. Manžel může žít v takovém případě jinde v podnájmu, internátu, hotelu apod.) Neplnění povinnosti spolužití může být ovšem důvodem rozvratu manželství (§ 30 zák. o právu rodinném), ale to je otázka jiná.

Již jsme se zmínili o tom, že z práva a povinnosti manželů žít spolu vyplývá i právo obou manželů na společné bydlení. Tomuto právu odpovídá pak důsledně i povinnost každého manžela strpět, aby druhý manžel bydlel v jeho bytě. Toto právo je bezesporu žalovatelné. Šlo by o žalobu na trpění, popřípadě i na vydání klíče, zdržení se zábran v užívání bytu apod. Rozsudek vydaný na základě této žaloby by byl samozřejmě exekučně vymahatelný a šlo by o exekuci k vydobytí nároku na trpění, vydání věcí, zdržení apod. Tak tedy tam, kde by byl např. jeden z manželů vyklizen z bytu z titulu § 51 zák. o hospodaření s byty, mohl by se soudně domáhat na manželu druhém, aby jej pustil do svého bytu, když by to nechtěl učinit dobrovolně. Častější však jsou případy, kdy manžel-nájemce vykáže druhého (který není subjektem nájemního poměru) z bytu a odpirá mu přístup zpět.

Podaný výklad ustanovení § 15 zákona o právu rodinném, jak se domníváme, plně odpovídá základním zásadám, na nichž je založeno socialistické rodinné právo a odpovídá i dalšímu společenskému požadavku, že totiž je zásadně žádoucí z hlediska rodinných vztahů i z hlediska bytového hospodářství, aby manželé bydleli společně. Je tedy nutné přiznat právo na spoluužívání bytu i tomu manželu, který není subjektem nájemního poměru, a manželu, který subjektem nájemního poměru je, uložit povinnost to trpět.

Je třeba se zmínit ještě o jedné stránce vzájemného vztahu manželů při užívání bytu na základě nájemní smlouvy. Jde o to, že v tomto vzájemném vztahu jsou i další práva a povinnosti — tedy např. povinnosti přispívat na úhradu nájemného ze společných prostředků (případně i z prostředků vlastních — srov. §§ 15 a 19 zák. o právu rodinném), přispívat na opravy, poplatky za elektřinu a plyn apod. Tyto povinnosti jsou, pokud jde o vzájemný vztah manželů, stejné, ať již jde o případ, kdy oba manželé jsou subjektem nájemního poměru, či pouze jeden z nich. Např. povinnost přispívat na nájemné vyplývá z ustanovení §§ 15 a 19 zák. o právu rodinném, tedy ze vzájemné povinnosti úhrady osobních potřeb manželů. Tam, kde je mezi manžely soulad, nebude v této otázce problémů. Teprve tehdy, když jeden z manželů tuto svou povinnost (podle ustanovení §§ 15 a 19 zák. o právu rodinném) neplní, vznikl by druhému manželu vůči němu nárok, a to podle ustanovení § 365 a násl. občanského zákoníka z titulu bezdůvodného obohacení. Zde by totiž učinil jeden manžel za druhého náklad, který měl tento manžel po právu učinit sám (např. nevýdělečně činná manželka pečující o domácnost a nezletilé děti by po určitou dobu platila nájemné).

2. Jaká jsou práva a povinnosti manželů, užívají-li bytu v nemovitosti, která je jejich společným vlastnictvím či vlastnictvím jednoho z nich?

Otázka je opět jednoduchá tam, kde oba manželé jsou spoluvlastníci aneb jim společně nemovitost patří z titulu zákonného majetkového společenství. Ve vztahu k třetím osobám i ve vzájemném vztahu mají oba manželé právo

užívat byt (rozdíl je jen ten, že se tyto vztahy řídí buď ustanoveními občanského zákoníka nebo ustanoveními zákona o právu rodinném).

Jestliže však jen jeden z manželů vlastní nemovitost, v níž je užíván byt, není druhý manžel subjektem právního poměru vlastnického a nemá tedy ani dispoziční práva vlastníka. Avšak i v tomto případě je třeba přiznat druhému manželovi, který není vlastníkem nemovitosti, právo užívat bytu obdobně jako tomu bylo u nájmu. Zde ve vztahu k třetím osobám je dána tomu manželovi, který subjektem vlastnického práva k nemovitosti není, ochrana v první řadě ustanovením § 556 občanského soudního řádu.

Ochrana uvedená v ustanovení § 393 občanského soudního řádu bohužel na tyto případy nedopadá. Jestliže by tedy manžel-vlastník opustil rodinu a v bytě zůstala dále bydlet např. manželka s dětmi, užívaly by tyto osoby nadále bytu jako rodinní příslušníci vlastníka nemovitosti, pokud manželství trvá.

Pokud jde o vzájemný vztah manželů při užívání bytu, je-li jeden z nich vlastníkem domu, v němž se byt nalézá, je situace asi taková: Druhý manžel, tj. ten, který není vlastníkem, má povinnost přispívat na udržování bytu (povinnost tato mu vyplývá z §§ 15 a 19 zákona o právu rodinném). Rozhodně však nemá povinnost přispívat na udržování domu. Má právo bytu užívat a svého práva se může domoci opět žalobou za stejných předpokladů, jako jsme uvedli u manžela, který není subjektem nájemního poměru. Je tomu tak i v případě, že by se domáhal práva bydlet v takovém bytě manžel-vlastník a v realizaci tohoto práva by mu bránil druhý, který tam bydlí a vlastníkem nemovitosti není.

3. Konečně zbývá zodpovědět otázku, jaká práva a jaké povinnosti vyplývají manželům při užívání bytu družstevního.

Zodpovědět tuto otázku je celkem jednoduché, uvědomíme-li si to, co bylo již řečeno, že totiž jako subjekt zde může vystupovat jen ten manžel, který je členem družstva a se kterým uzavřelo družstvo nájemní smlouvu k družstevnímu bytu.

Zde právě v souvislosti se vztahy vůči třetím osobám, i pokud jde o vztahy vzájemné, se projevuje výhodnost druhého řešení, které jsme navrhli, pokud jde o subjekt práva užívat družstevního bytu.

Jestliže jen jeden z manželů je členem bytového družstva a tedy i subjektem nájemní smlouvy uzavřené k družstevnímu bytu, má jenom tento manžel ve vztahu k třetím osobám práva a povinnosti z jeho právního postavení vyplývající.

V první řadě jde tedy o vztah tohoto manžela-družstevníka k družstvu. Ta ustanovení Vzorových stanov, která pojednávají o vzájemném vztahu družstva a jeho členů, vztahují se jen na tohoto manžela. Proto v případě obdobném, který jsme uvedli u nájmu bytu, totiž tehdy, jestliže by se takový manžel,

který je členem družstva, např. od rodiny odstěhoval a manželka by fakticky dál za něj plnila všechny povinnosti k družstvu — platila nájemné apod. (pochopitelně by nemohla plnit výlučné povinnosti člena a tedy by neměla ani právo hlasovat atd.), nemohla by se tím ještě stát sama subjektem nájemní smlouvy k družstevnímu bytu.

Ještě frapantnější příklady bychom našli v souvislosti s možností vyloučení člena z družstva. Představme si případ, kdy podíl byl zaplacen z prostředků zákonného majetkového společenství a členem družstva je jen manžel. Manžel po nějakou dobu s rodinou nežije, manželka plní za něj povinnosti tak, jak bylo uvedeno v případě předešlém, načež dojde k tomu, že manžel z některého důvodu ztratí způsobilost být členem družstva a družstvo jej vyloučí (viz článek V. číslo 26 lit. b) Vzorových stanov). Manželka tedy ztratí právo bytu užívat, protože členkou družstva ani subjektem nájemného poměru není, a bude chráněna pouze ustanovením § 556 občanského soudního řádu.

Je tedy možno říci, že tam, kde bude subjektem členského poměru družstevního a následkem toho i subjektem nájemního poměru k družstevnímu bytu jen jeden z manželů, nemůže se stát druhý manžel proti jeho vůli (a samozřejmě ani proti vůli družstva) subjektem nájemního poměru, byť podíl byl zaplacen i z jeho prostředků.

Jak by tomu bylo, kdybychom přistoupili na stanovisko, které bylo uvedeno výše — tj. na možnost, aby oba manželé byli členy družstva. Vůči třetím osobám, tedy i vůči družstvu by tito manželé vystupovali oba jako členové družstva a jako nájemci bytu. Vystupovali by tak ovšem i ve vztahu k ostatním družstevníkům. V této souvislosti se naskytá jedna otázka sice vážná, ale ne tak zásadní, aby bylo třeba ustupovat od stanoviska přiznat oběma manželům právo na členství v družstvu stran téhož bytu. Jde o otázku hlasování. Takoví manželé, kteří by oba byli členy družstva, by oba měli právo hlasovat a další práva uvedená pod č. 21 čl. V. Vzorových stanov. Potud by byli ve výhodnějším postavení proti manželům, kteří by se nerozhodli oba vstoupit do družstva jako členové, nebo vůbec proti ostatním jednotlivým členům. Domníváme se však, že tato otázka nemůže být zásadním argumentem proti tomuto řešení a že případně i toto by bylo možno legislativně upravit.

Na druhé straně, pokud jde o vztah družstva k takovýmto manželům-členům, bylo by postavení družstva v některých směrech velmi výhodné. Zejména by družstvo mohlo žádat na kterémkoliv z nich placení nájemného a případná další plnění, protože by tu platila solidární odpovědnost podle ustanovení §§ 239 a násl. občanského zákoníka.

Pokud jde o vzájemný vztah manželů při užívání družstevního bytu, je tato otázka zajímavá jen v případě prvním, totiž když jen jeden z manželů je členem, tedy i subjektem nájemní smlouvy. I zde, pokud manželství trvá, mohl by se manžel, který není členem, domáhat toho, aby druhý manžel strpěl užívání

bytu podle ustanovení § 15 zákona o právu rodinném, obdobně jak to bylo uvedeno výše u ostatních případů.

V. ZÁNİK PRÁVA NA UŽÍVÁNÍ BYTU

U zániku práva na užívání bytu jde o prolínání administrativního a občanského práva. V podstatě tu jde vždy o vyřešení tří otázek: jakým způsobem právo užívat bytu zaniká, kdy toto právo zaniká a jaké jsou právní následky jeho zániku.

1. Tam, kde zanikl nájemní poměr vzhledem k ustanovení § 393 občanského soudního řádu, pokračuje dále v nájmu manžel druhý, jak bylo uvedeno výše sub IV.

Správním aktem může pak zaniknout nájemní poměr i tím, že příslušný orgán národního výboru vydá příkaz k vyklizení bytu — viz ustanovení §§ 42 a násl. zákona č. 67/56 Sb. Tato otázka se dotýká naší problematiky jen potud, že v těchto případech oba manželé, ať již jsou subjektem v nájmu oba, či jen jeden z nich, jsou povinni byt vyklidit.

Stejně tak tomu je, jde-li o zánik nájemního poměru soudním rozhodnutím na základě řízení vyvolaného pronajímatelem.

Jelikož u bytu jde o nájmy chráněné, je vždy třeba, aby zde bylo dáno soudní přivolení k výpovědi nebo ke zrušení nájemního poměru bez výpovědi (srov. ustanovení §§ 382 osř. a násl.).

Tato problematika opět není pro nás zajímavá, protože pokud jde o právní následky zániku nájemního poměru, tj. povinnost vyklizení a právo na přidělení náhradního bytu, postihují stejně oba manžely.

Určitá problematika se objevuje u zániku nájmu na základě dispozitivního úkonu nájemce, tj. tehdy, jestliže nájemce dá výpověď z nájmu. Vzniká tu otázka ochrany druhého manžela, který subjektem nájemního poměru není. Zde by bylo možno uvažovat o výkladu ustanovení § 16 zákona o právu rodinném v poměru k ustanovením §§ 398 a násl. občanského zákoníka a §§ 382 a násl. občanského soudního řádu. Jestliže bychom zaujali stanovisko, že otázka bytu je podstatnou věcí rodiny, pak by bylo třeba, aby všem dispozicím týkajícím se bytu (tedy výpovědi, směně bytu apod.) předcházela dohoda manželů a v případě neshody pak soudní rozhodnutí. O obdobný případ dispozice by šlo i u dalšího způsobu zániků nájmu dohody, kterou by nájemce dodržel. (Druhý manžel je ovšem chráněn v těch případech, které jsme uvedli v souvislosti s ustanovením § 393 odst. 2 občanského soudního řádu.)

Pokud jde o další důvod zániku nájmu, tj. smrt nájemce, tato problematika zajímavá pro nás není, protože je jasně vyřešena ustanovením § 50 zákona o hospodaření s byty a ochrana daná tímto ustanovením pozůstalému manželů je dostatečná. Stejně tak je výslovně ustanovením § 55 téhož zákona dána

ochrana druhému manželu, tedy i tomu, který nebyl nájemcem, v případě rozvodu manželství. Toto ustanovení plně chrání zájmy rodiny a zejména zájmy nezletilých dětí.

2. Pokud jde o právo vlastnické, je zde nejzajímavější a nejpraktičtější otázkou zánik práva na užívání bytu v souvislosti s převodem vlastnického práva k nemovitosti, v níž se byt užíváný manžely nalézá. Otázka je v první řadě zajímavá v případech, kde jeden z manželů je vlastníkem takové nemovitosti a druhý manžel nikoliv. Tak např. manžel by byl vlastníkem rodinného domku, z bytu by se odstěhoval a v domku by dále bydlela manželka a děti. Poté by manžel-vlastník tento rodinný domek prodal. Zde může příslušný orgán národního výboru vydat manželce dekret na byt a přeměnit dosavadní užívání (z titulu manžela-vlastníka) na nájemní poměr s novým vlastníkem.

Jestliže by šlo o manžele-spolu vlastníky, muselo by dojít mezi nimi k dohodě nebo případně k soudnímu rozhodnutí, jinak by se převod vlastnického práva nemohl uskutečnit. Bude-li mít však v tomto případě převod vlastnického práva všechny náležitosti, stíhají právní následky převodu oba manžele-spolu vlastníky. Obdobně tomu bude v případě, že nemovitost je zákonným majetkovým společenstvím manželů, protože převod nemovitosti je rozhodně věc, „která přesahuje rámec obvyklého hospodaření“ — srov. ustanovení § 23 zákona o právu rodinném.

Zemřel-li manžel-vlastník a druhý manžel vlastníkem nebyl, vstupují do jeho práv jeho dědicové, tj. dědicové nabývají vlastnického práva k nemovitosti, v níž se nalézá užívaný byt. V tomto případě je pozůstalý manžel chráněn ustanoveními obč. zákoníka o zákonném dědění; ovšem v případě dědění testamentárního by případně chráněn nebyl, protože není dědicem neopomenutelným (srov. ustanovení § 551 občanského zákoníka). Byť by však manžel dědicem nebyl, mohl by mu jistě příslušný orgán národního výboru vystavit na byt dekret, pokud by dědicové v tomto bytě nebydleli v době zůstavitelovy smrti. (Kuriozní případ je ten, kde by manžel v závěti zanechal svým nezletilým dětem veškerý majetek, tedy i rodinný domek, v němž dosud rodina bydlela. Pozůstalá manželka by užívala bytu na základě vlastnického práva svých dětí, o které by se podle §§ 35 a násl. zákona o právu rodinném stará).

3. Zbývá poslední otázka, a to otázka zániku práva užívat bytu družstevního. Vzorové stanovy mluví o zániku členství k družstvu v článku pátém. Rozeznávají zde celkem čtyři důvody zániku členství: smrt člena, vystoupení člena, vyloučení člena a zrušení členství. Pokud jde o smrt člena, zaručují Vzorové stanovy manželu-dědici nárok na to, aby byl za člena družstva přijat.

Problémy vidíme, srovnáme-li si tato ustanovení Vzorových stanov s ustanoveními občanského zákoníka o dědickém právu. Ustanovení § 551 občanského zákoníka, jak už jsme se zmínili, neuvádí pozůstalého manžela ve skupině tzv. dědiců neopomenutelných. Může tedy dojít k tomu, že manžel-člen druž-

stva pořídí o svém majetku pro případ smrti testamentem a opomene druhého manžela. Zde dochází k velmi kuriózní situaci v případě, že by manžel-člen družstva testoval vše svým nezletilým dětem. Děti by sice byly dědici, splňovaly by podmínky stanovené v čl. V. č. 26 lit. b), avšak nemohly by být za členy přijaty pro to, že nesplňují podmínku stanovenou v čl. V. č. 17, ježto nedosáhly věku 18 let. Manželka by pak neměla nárok na přijetí za člena družstva, protože by nebyla dědicem. Nebo může dojít k tomu, že manžel-člen družstva pořídí o svém majetku testamentem, opomene druhého manžela a nemaje jiných neopomenutelných dědiců, testuje ve prospěch cizí osoby. Tato cizí osoba, jak vyplývá z Vzorových stanov čl. V. č. 24 lit. b), by sice neměla přímého nároku na členství v bytovém družstvu, měla by však nárok na vyplacení předmětu dědictví zemřelého družstevníka a přeživší manžel by se musel z bytu vystěhovat. (Jedinou garanci by měl již ve zmíněném ustanovení § 556 občanského soudního řádu — v nutnosti zajištění náhradního bytu.)

V těchto případech opět narážíme na problematiku případů, kdy byla úhrada členského podílu dána z prostředků náležejících do zákonného majetkového společenství a kde by v těchto konkrétních posledně uvedených případech nezbyvalo manželů, který není dědicem a nebyl členem družstva, nic jiného, než právo domáhat se na dědicích, aby mu z podílu, který jim připadl vyplatili to, co mu z titulu zákonného majetkového společenství náleží.

Vidíme, že i v těchto případech řešení druhé, tj. možnost členství obou manželů v bytovém družstvu a společné zaplacení podílu nejen důsledně chrání zájmy druhého manžela, ale dokonce i zájmy rodiny v případě, že by manžel byl opomenut závětí a dědici by byly nezletilé děti, tak jak bylo uvedeno výše.

Na obdobnou problematiku narážíme i pokud jde o další důvody zániku členství v bytovém družstvu; proto není třeba podrobné jednotlivé otázky rozebírat.

Zbývá tedy zmínit se o poslední otázce souvisící se zánikem členství a tou je otázka nároku na vrácení zůstatkové hodnoty členského podílu, jak o tom hovoří čl. V. č. 29 Vzorových stanov. Postavíme-li se na stanovisko, že oba manželé mohou být členy družstva k témuž bytu a zaplatí podíl společně, nevracelo by družstvo tomu z manželů, jehož členství z nějakého důvodu zaniklo, nic. Jeli-kož zde jde, jak jsme již uvedli, o vnitřní vztah manželů, pokud jde o převod prostředků z nichž byl podíl zaplacen, vyrovnali by se manželé mezi sebou vzájemně. Když byla dána úhrada ze zákonného majetkového společenství, nemohl by ten z manželů, jehož členství zaniklo, žádat na druhém manželu nic, pokud mezi nimi trvá instituce zákonného majetkového společenství. Pokud by však v tomto případě byla dána úhrada (nebo její část) z majetku samostatného, pak by mohl žádat manžel, jehož členství zaniklo, vrácení své částky na základě právního poměru mezi ním a druhým manželem, a to z titulu bezdůvodného obohacení.

Jednou otázkou se Vzorové stanovy vůbec nezabývají, a je to otázka nadmíru praktická — otázka družstevního bytu rozvedených manželů. To, že se Vzorové stanovy o tomto případě nezmiňují, je možno vyložit i jako argument stanoviska, že členem družstva vzhledem k jednomu bytu může být jen jedna fyzická osoba. Pak ovšem tomu z rozvedených manželů, který poskytl na zaplacení podílu prostředky ze zákonného majetkového společenství a kterému budou pro případ rozvodu svěřeny do výchovy nezletilé děti, je dána ochrana praneopatrná, a to jen ona obecná ochrana podle ustanovení § 556 os. ř. Dále má ovšem nárok na to, aby mu rozvedený manžel-člen družstva vyplatil, co mu z titulu zákonného majetkového společenství náleží. Nepožívá zde tedy rozvedený manžel podobné ochrany, jakou poskytuje ustanovení § 55 zákona o hospodaření s byty, protože aplikace tohoto ustanovení je vyloučena ustanovením § 11 zákona 27/59 Sb. o družstevní bytové výstavbě.

Proto by i z tohoto hlediska bylo důsledné stanovisko, že členství obou manželů vzhledem k jednomu bytu možné je. Zde však je nutno zdůraznit, že tehdy, když by oba manželé vstoupili do družstva a byli jeho členy, museli by si být vědomi jednoho následku: že totiž v případě rozvodu manželství by měli oba právo nadále v bytě setrvat a v otázce dalšího řešení by se musili vzájemně dohodnout, pokud by zde v budoucnosti nedošlo k jiné legislativní úpravě.

VI. ZÁVĚR

Ve svém článku jsme se pokusili rozebrat některé otázky právních poměrů souvisejících s užíváním bytu manžely. Jak již bylo řečeno, nejde o výklad vyčerpávající veškeru problematiku. Zaměřili jsme se jen na otázky nejpraktičtější a na to, co v této problematice není zcela jasné a o čem se domníváme, že v zájmu důsledného plnění ústavní zásady ochrany rodiny je třeba přemýšlet. Užili jsme záměrně výrazu „přemýšlet“, protože jsme si vědomi toho, že ne všechny otázky, které jsme popsali, lze vyřešit interpretací norem, které jsou podkladem úpravy těchto právních poměrů.

Domníváme se, že není a ani nemůže být úkolem tohoto článku vyřešit jednoznačně některé otázky, které vyloženy tak či onak stejně zůstanou spornými. Předkládáme zde proto čtenářům určité návrhy řešení problémů, které podle našeho názoru pozornosti zasluhují.

Socialistická společnost buduje svůj právní řád proto, aby hájila zájmy dělnické třídy. Právní řád jako celek má pak mimo jiné i mocnou výchovnou funkci, protože je součástí ideologické nadstavby naší společnosti. I z tohoto hlediska je třeba se dívat na právní problematiku v článku naznačenou.

Bytové otázky stejně tak jako otázky manželství a rodiny se týkají každodenního života pracujících. Je proto třeba na ně pohlížet jako na jednu ze základních společenských otázek a hledat pro jejich právní výraz takové cesty, které odpovídají požadavkům socialistického práva.

Статья рассматривает некоторые вопросы, связанные с пользованием квартирой со стороны супругов, которое на практике вызывает затруднения. Одновременно указывается на необходимость теоретического решения этих проблем, в частности там, где правовые предписания не дают на эти вопросы удовлетворительного ответа.

Статья делится на несколько частей: В первой части рассматриваются общие вопросы. Здесь подчеркивается прежде всего общественное значение правовой проблематики пользования квартирой. Жилище служит удовлетворению одной из основных потребностей человека. В отличие от буржуазного общества, социалистическое общество посвящает жилищному вопросу постоянное внимание. Жилищное строительство является одной из главных задач, поставленных XI съездом КПЧ.

Жилище по существу касается именно супругов и семьи. Правовая проблематика жилищного вопроса супругов не возникает там, где брак является упорядоченным и гармоническим. Только там, где имеют место коллизии, эти коллизии, как правило, проявляются и в жилищной сфере а именно как во время существования брака, так и после его прекращения.

Правовое основание пользования квартирой может быть разное — наем, собственность, членство в жилищном кооперативе и др. В настоящее время, поскольку речь идет о наемных отношениях, сверх того друг возле друга существуют наймы, возникшие во времена действия разных правовых предписаний, что очень часто имеет практическое значение, в частности, в случаях, когда возникает вопрос о том, кто является субъектом наемного правоотношения.

Вопрос о том, кто является субъектом прав и обязанностей, связанных с пользованием квартирой, важен именно с точки зрения супругов. Решение этого вопроса важно для ответа на вопрос, может ли один из супругов претендовать на право пользоваться квартирой, если субъектом права, обосновывающего пользование квартирой, является другой супруг. Именно эта проблематика составляет главный предмет настоящей статьи.

Вторая часть статьи излагает вопрос о возникновении права пользоваться квартирой. Здесь важны в особенности заключения, касающиеся наемного отношения и членского отношения в жилищном кооперативе. Субъектом наемного отношения по квартире является всегда супруг, заключивший наемный договор (до 1 января 1957 г., то есть до издания закона о ведении квартирного хозяйства № 67/56 СЗ), или супруг, на имя которого был написан ордер об отводе квартиры. Если оба супруга заключили наемный договор по квартире или если ордер об отводе квартиры написан на имена обоих супругов, то оба супруга являются субъектами наемного отношения. Статья указывает на то, что правильной следует считать выдачу ордеров на имена обоих супругов. Это соответствует принципу равенства между мужем и женой и правилам социалистического общежития.

Вопрос о том, кто является субъектом права пользоваться квартирой, если дело касается кооперативной квартиры, является весьма сложным. Законодательная регулировка (закон № 27/59 СЗ о кооперативном жилищном строительстве и Образцовый устав жилищных кооперативов, изданный в вып. № 40 ООП за 1959 год) не дает ясного ответа на вопрос, могут ли оба супруга быть членами жилищного кооператива по отношению к одной и той же квартире? В отношении кооперативной квартиры субъектом права на пользование квартирой является во всех случаях член кооператива, с которым был заключен наемный договор. В статье мотивируется взгляд, согласно которому следовало бы дать обоим супругам возможность, чтобы они сообща стали субъектом права на пользование кооперативной квартирой.

Третья часть статьи излагает вопрос о правах и обязанностях супругов при пользовании квартирой. Здесь наиболее интересную проблему представляет вопрос об охране того из супругов, который не является субъектом права на пользование квартирой, а именно

в период существования брака. В статье мотивируется взгляд, согласно которому этому супругу следует предоставить охрану. Правовое средство этой охраны находится в правовом толковании и применении постановления § 15 закона о семейном праве. Указанное постановление закона о семейном праве дает основание для возникновения обязанности супругов жить совместно. Обязанность жить совместно нельзя свести на одну только обязанность жить на одной квартире; здесь речь идет о правах и обязанностях более широкого объема. Но можно сказать, что обязанности жить совместно соответствует, с другой стороны, право на совместное жилье и, таким образом, и право жить в одной квартире. Этому же праву возможно домогаться иском и можно домогаться и осуществления этого права в принудительном порядке. Здесь анализируются более подробно и другие вопросы, связанные с правами и обязанностями супругов при пользовании квартирой, а именно вопрос об уплате квартирной платы, о покрытии расходов на ремонт в квартире и т. д., как с точки зрения найма, так и с точки зрения собственности и кооперативного членского отношения.

В четвертой части статьи излагается вопрос о прекращении права на пользование квартирой. Эта проблематика не представляет особого теоретического и практического интереса, поскольку вопрос касается найма и права на пользование квартирой собственником недвижимости. Но из современной законодательной регулировки вытекают некоторые проблемы, связанные с членством в жилищном кооперативе. Именно с точки зрения прекращения членства в жилищном кооперативе возникают здесь упомянутые уже проблематические вопросы, связанные с тем, кто является субъектом права на пользование кооперативной квартирой в случае, когда речь идет о супругах. В этой связи указывается на некоторые неблагоприятные последствия для того из супругов, который не является субъектом членского кооперативного отношения. Наконец в последней, пятой части, которая составляет заключение статьи, указывается, что статья не содержит исчерпывающего анализа всех правовых вопросов, касающихся отношений, связанных с пользованием квартирой супругами. Статья ставит себе целью только наметить некоторые проблемы, которые, в связи с существующей судебной практикой, заслуживают внимания, и предначертать решение этих проблем.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Aufsatz behandelt einige Rechtsfragen, welche mit dem Gebrauch der Wohnung durch Ehegatten verbunden ist und die in der Praxis Schwierigkeiten bieten. Es wird hierbei besonders auf die Notwendigkeit hingewiesen diese Probleme theoretisch zu lösen, welche sich besonders dort kundtut, wo die Rechtsvorschriften keine befriedigende Antwort geben.

Der Aufsatz ist in einige Teile eingegliedert. Der erste Teil befaßt sich mit allgemeinen Fragen. Hier wird die gesellschaftliche Bedeutung der Rechtsproblematik, welche mit dem Gebrauch der Wohnung verbunden ist, unterstrichen. Das Wohnen ist eines der Grundbedürfnisse des Menschen. Zum Unterschied von der bürgerlichen Gesellschaft widmet die sozialistische Gesellschaft der Wohnungsfrage ständig große Aufmerksamkeit. Der Wohnungsaufbau ist eine der Hauptaufgaben, welche der XI. Kongress der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei gestellt hat.

Das Wohnen betrifft meistens Ehegatten und die Familie. Die Rechtsproblematik der Wohnungsfrage erscheint dort gar nicht, wo die Ehe ordentlich und harmonisch ist. Erst dort, wo es zu Konflikten kommt, wirken sich diese gewöhnlich auch im Bereich der Wohnungsfrage aus, und zwar sowohl noch während des Bestehens der Ehe als auch nach deren Beendung.

Die rechtliche Grundlage des Gebrauchs der Wohnung kann verschieden sein: Mietsvertrag, Eigentum, Mitgliedschaft in einer Wohnungsgenossenschaft u. a. Außerdem gelten in bezug auf Mietsverhältnisse zur Zeit neben einander Mietsverhältnisse, welche unter der Gültigkeit

verschiedener Rechtsvorschriften entstanden sind; dies ist oft praktisch bedeutungsvoll für die Beantwortung der Frage, wer Subjekt des Mietsverhältnisses ist.

Die Frage, wer Subjekt der Rechte und Pflichten, welche mit dem Gebrauch der Wohnung zusammenhängen, ist, ist gerade vom Standpunkt der Ehegatten bedeutungsvoll. Die Frage ist deswegen wichtig, da es von ihrer Beantwortung abhängt, ob ein Ehegatte ein Anrecht auf den Gebrauch der Wohnung hat, wenn der andere Ehegatte Subjekt des Rechtsverhältnisses ist, welches das Recht zum Gebrauch der Wohnung begründet. Diese Problematik ist die Hauptfrage, mit der sich der Aufsatz befaßt.

Der zweite Teil des Aufsatzes befaßt sich mit der Entstehung des Rechts die Wohnung zu gebrauchen. Wichtig sind hier hauptsächlich die Schlußfolgerungen, welche das Mietsverhältnis und die Mitgliedschaft in einer Wohnungsgenossenschaft betreffen. Subjekt des Mietsverhältnisses ist immer der Ehegatte, welcher den Mietsvertrag abgeschlossen hat (vor dem 1. Jänner 1957, d. h. vor der Herausgabe des Gesetzes über das Wirtschaften mit Wohnungen No. 67/1956 S.) oder der Gatte, auf dessen Namen das Wohnungszuteilungsdekret lautet. Im Falle, daß beide Ehegatten den Mietsvertrag abgeschlossen haben, oder wenn das Zuteilungsdekret ausdrücklich auf beide Ehegatten lautet, dann sind beide Ehegatten Subjekte des Mietsverhältnisses. Der Aufsatz weist darauf hin, daß die Praxis Wohnungsdokumente auf die Namen beider Ehegatten auszustellen, richtig ist. Dies entspricht dem Grundsatz der Gleichberechtigung von Mann und Frau ebenso wie den Regeln des sozialistischen Zusammenlebens.

Die Frage, wer Subjekt des Rechtes die Wohnung zu gebrauchen ist, ist verhältnismäßig sehr kompliziert, wenn es sich um eine genossenschaftliche Wohnung handelt. Die gesetzlichen Bestimmungen (das Gesetz No. 27/59 S. Über den genossenschaftlichen Wohnungsaufbau, und das im Amtsblatt [Úřední list] 1959 erschienene Musterstatut für Wohnungsgenossenschaften) geben keine klare Antwort, ob beide Ehegatten Mitglieder einer Wohnungsgenossenschaft in bezug auf eine bestimmte Wohnung sein können. Subjekt des Rechtes die Wohnung zu gebrauchen ist im Falle es sich um eine genossenschaftliche Wohnung handelt das Mitglied der Wohnungsgenossenschaft, mit dem der Mietsvertrag abgeschlossen wurde. In dem Aufsatz wird die Ansicht begründet, warum es beiden Ehegatten ermöglicht werden sollte, gemeinsam Subjekt des Rechtes eine genossenschaftliche Wohnung zu gebrauchen zu werden.

Der dritte Teil des Aufsatzes handelt von den Rechten und Pflichten der Ehegatten bei dem Gebrauch der Wohnung. Das interessanteste Problem ist hier die Frage des Rechtsschutzes jenes Ehegatten, der nicht Subjekt des Rechts die Wohnung zu gebrauchen ist, und zwar zur Zeit des Bestehens der Ehe. Im Aufsatz wird die Ansicht vertreten, daß diesem Ehegatten der Rechtsschutz gewährt werden muß. Das rechtliche Mittel für diesen Schutz wird in der richtigen Auslegung und Anwendung des § 15 des Gesetzes über das Familienrecht erblickt. Die zitierte Bestimmung des Gesetzes über das Familienrecht begründet die Pflicht der Ehegatten zusammen zu leben. Die Pflicht des Zusammenlebens darf nicht auf die bloße Pflicht gemeinsam zu wohnen reduziert werden, denn es handelt sich hier um Rechte und Pflichten von weiterem Umfang. Man kann jedoch sagen, daß der Pflicht des Zusammenlebens auf der anderen Seite das Recht des Zusammenlebens entspricht und daher auch das Recht auf das gemeinsame Wohnen besteht. Dieses Anrecht kann dann auch durch eine Klage geltend gemacht werden und es kann exekutiv erzwungen werden.

Es werden hier auch andere Fragen, welche mit den Rechten und Pflichten der Ehegatten bei dem Gebrauch der Wohnung zusammenhängen (z. B. die Frage des Mietzinshaltens, die Bezahlung des Aufwands für in der Wohnung durchgeführte Reparaturen), eingehend erörtert, wobei diese Fragen sowohl vom Standpunkt des Mietsverhältnisses als auch vom Standpunkt des Eigentums und der Mitgliedschaft in einer Wohnungsgenossenschaft betrachtet werden.

Im vierten Teil des Aufsatzes wird das Erlöschen des Rechtes auf den Gebrauch der Wohnung behandelt. Diese Problematik ist nicht allzu interessant, wenn es sich um ein Mietsverhältnis oder um das Recht des Eigentümers der Liegenschaft handelt. Die gegenwärtige gesetz-

liche Regelung führt jedoch zu gewissen Problemen, welche mit der Mitgliedschaft in der Wohnungsgenossenschaft zusammenhängen. Gerade beim Erlöschen der Mitgliedschaft in der Wohnungsgenossenschaft entstehen die oben erwähnten Probleme, welche mit der Frage zusammenhängen, wer Subjekt des Rechtes die genossenschaftliche Wohnung zu gebrauchen ist, wenn die Wohnung von Ehegatten gebraucht wird. In diesem Zusammenhang wird auf gewisse Nachteile für den Ehegatten, der nicht Subjekt des Mitgliedsverhältnisses zur Wohnungsgenossenschaft ist, hingewiesen.

Im fünften Teil, welcher den Abschluß der Studie bildet, wird darauf aufmerksam gemacht, daß der Aufsatz keine erschöpfende Analyse aller Rechtsfragen, welche mit dem Gebrauch der Wohnung durch Ehegatten zusammen hängen, enthält. Die Aufgaben des Aufsatzes beschränken sich darauf einige Problem aufzuwerfen, welche in Anbetracht ihrer praktischen Bedeutung eine nähere Betrachtung verdienen, und die Lösung dieser Fragen anzudeuten.

VZNIK PROLETÁŘSKÝCH SOUDŮ V SOVĚTSKÉM RUSKU (ŘÍJEN 1917 — ČERVENEC 1918)

ВОЗНИКНОВЕНИЕ ПРОЛЕТАРСКИХ СУДОВ В СОВЕТСКОЙ РОССИИ
(ОКТЯБРЬ 1917 г.—ИЮЛЬ 1918 г.)

DIE ENTSTEHUNG DER PROLETARISCHEN GERICHTE IN SOWJETRUSSLAND
(OKTOBER 1917 BIS JULI 1918)

KAREL MALÝ

Úkolem této práce je podat stručný přehled o tom, za jakých podmínek a v jakých hlavních formách vznikly během Říjnové revoluce v Ruské sovětské federativní socialistické republice první proletářské soudní orgány. Autor se ve své práci pokusil tyto první socialistické soudy v dějinách lidské společnosti charakterizovat zejména z hlediska jejich hlavních úkolů, příslušnosti a jejich organizační struktury a vysvětlit nejdůležitější rozdíly existující v postavení jednotlivých druhů těchto soudů v soustavě proletářské diktatury.

V Říjnové revoluci začaly pracující masy samy ze své vlastní iniciativy vytvářet dělnicko-rolnické soudy, kterými nahrazovaly starý soudní aparát, a to samy, ze své vlastní iniciativy. Podrobnější vyličení této bezprostřední činnosti lidových mas při vytváření nových soudů v sovětském Rusku je však nad možností tohoto článku, rozsahem omezeného. Z tohoto důvodu a také vzhledem k jiným praktickým potřebám (souvisícím zejména s prací na učebnici dějin sovětského státu a práva) se autor snaží dosáhnout vytčeného úkolu především právně historickým rozbohem nejdůležitějších právních předpisů, vydaných sovětskými orgány, které upravovaly zásady organizace a činnosti sovětských soudů. Seznam těchto předpisů je uveden v závěru práce.

Chronologicky zahrnuje práce období od října 1917 až do července 1918. Toto období odpovídá v podstatě osmému období periodizace nového vydání Dějin KSSS,¹⁾ kde toto období nese název období boje strany za rozvoj socialistické revoluce a upevnění sovětské moci. Periodizace tohoto nového vydání Dějin KSSS bude s největší pravděpodobností použita též v připravované učebnici dějin sovětského státu a práva, na níž se v současné době pracuje na katedře státu a práva SSSR právnické fakulty University Karlovy v Praze. Předkládaná stať je výsledkem práce autora, spojené s vyhledáváním a studiem historických materiálů o sovětských soudech v souvislosti s přípravou této učebnice. To je formální důvod, proč je práce časově omezena tak, jak je v nadpise uvedeno. Avšak hlavním věcným důvodem, který autora vedl k časovému za-

¹⁾ Srov. Dějiny Komunistické strany Sovětského svazu, české vydání SNPL, Praha 1959.

končení práce červencem 1918 je to, že v následujícím období po červenci 1918 (druhá polovina roku 1918—1920), tj. v období cizí vojenské intervence a občanské války, se musela organizace a činnost sovětských soudů přizpůsobit mimořádným podmínkám tohoto období. Výklad těchto podmínek i toho, jak se jim organizace a činnost soudů musely přizpůsobovat, tvoří však již zvláštní oddělenou kapitolu ve vývoji sovětských soudů, které je vhodnější věnovat případně jinou, samostatnou práci.

Pařížská komuna byla pro sovětskou vládu zdrojem mnohých cenných zkušeností zejména v otázce poměru ke starému státnímu aparátu včetně poměru k starým soudům. Základní poučení zde bylo především v tom, že nelze ponechat staré soudy, přičemž by soudci prováděli nové zákony a používali socialistických právních zásad, nýbrž že je třeba starý soud a prokuraturu zcela likvidovat a vytvořit místo nich justiční orgány nového typu, které by byly ze své činnosti důsledně odpovědné pracujícímu lidu, jím také volitelné a kdykoliv odvolatelné, zkrátka takové orgány, které by byly s to správně uplatňovat nově vznikající právo v zájmu proletářské revoluce a pracujícího lidu. Toto zásadní stanovisko muselo však být v prvním období trvání sovětské moci probojováno Komunistickou stranou zejména proti nesprávným názorům levých eserů a praxi některých představitelů této strany, kteří až do července 1918 zaujíмали v oblasti justice poměrně důležitá místa. Tak např. levý eser Štejnberg byl v této době dokonce lidovým komisařem justice RSFSR. Leví eseri se různými prostředky snažili o to, aby předrevoluční soustava soudu zůstala v podstatě zachována.

Obě tato hlediska byla vyjádřena v prvním důležitějším opatření sovětské vlády, týkajícím se soudnictví, v dekretu o soudu č. 1, schváleném Radou lidových komisařů 22. listopadu (5. prosince) 1917.²⁾ Je charakteristické, že dekret byl schválen Radou lidových komisařů, tj. nejvyšším orgánem státní správy, a nikoliv Všeruským ústředním výkonným výborem, tj. nejvyšším orgánem státní moci. Bylo to z toho důvodu, že RLK se tenkrát skládala pouze z bolševiků, takže dekret mohl být schválen bez zvláštních obtíží a průtahů. Naproti tomu ze strany VÚVV bylo možno očekávat komplikace a oddalování přijetí tohoto dekretu. Ve VÚVV měli totiž určité zastoupení leví eseri, kteří byli proti revolučním zásadám dekretu, jež bylo v zájmu revoluce třeba co nejrychleji uvést do života. I když byli leví eseri ve VÚVV v naprosté menšině, přece jen by mohlo jejich vystoupení situaci zkomplikovat a přijetí důležitých opatření dekretu poněkud znesnadnit.³⁾

²⁾ Data jsou v tomto článku až do 1. února 1918 uváděna tak, že první datum je vždy datem podle starého kalendáře, zatímco druhé je již podle kalendáře nového, který byl v sovětském Rusku zaveden od 1. února 1918. V přechodném období — od 1. února do 1. července 1918 — bylo v oficiálních dokumentech uváděno nejprve datum podle nového kalendáře a až v závorce datum podle kalendáře starého. Tak je datováno i v této práci.

³⁾ Srov. Průša: Marxisticko-leninské učení — teoretický základ sovětské ústavy, vyd. NČSAV 1959, str. 151—2.

Dekretem o soudu č. 1 byly především zrušeny všechny staré soudy (okružní soudy a soudní komory, správní senát a jeho departementy, i starý vyšetřovací aparát, prokuratura i advokacie) a nahrazovaly se novými soudy, vytvářenými na základě demokratických voleb. Základním článkem sovětské soudní soustavy byly nadále *místní lidové soudy*, sestávající z místního soudce a dvou lidových přísedících. Místní soudci měli být voleni přímo obyvatelstvem, a do doby, než budou tyto volby zavedeny — místními sověty. Seznamy lidových přísedících sestavovaly rovněž místní sověty. Pokud se jedná o staré soudce, bylo příznačné, že tito (na rozdíl od ostatních bývalých státních úředníků) většinou nestávkovali, nýbrž zvolili jinou taktiku. Protože se báli, že by případnými svými stávkami vlastně nechtěně napomáhali urychlit zavádění nových lidových soudů, snažili se zůstat na svých místech a doufali, že tímto postojem zabrání zavádění nových pořádků do soudnictví. Všichni tito soudci byli však nyní dekretem o soudu č. 1 svých míst definitivně zbaveni, přičemž bylo stanoveno, že pouze bývalí tzv. smírčí soudcové⁴⁾ mohou být zvoleni za místní soudce.

Místní soudy projednávaly všechny občanskoprávní spory o předměty až do hodnoty 3.000 rublů a trestné činy, na něž byl stanoven trest do dvou let odnětí svobody. Jelikož však tenkrát ještě nebyly vydány trestněprávní předpisy, které by stanovily výši trestu za jednotlivé trestné činy, a starých předpisů bylo možno užívat jen v míře velmi omezené (dále bude vysvětleno za jakých podmínek), bylo stanovení soudní příslušnosti v trestněprávních záležitostech v praxi zprvu velmi nejednotné. K tomu je třeba ještě dodat, že dekret o soudu č. 1 stanovil tímto způsobem příslušnost místních lidových soudů stejně, jak byla stanovena před revolucí příslušnost pro dřívější tzv. smírčí soudy.

Dosavadní způsob odvolání prostřednictvím tzv. apelace byl zrušen a místo toho zaveden nový, kasačně-revizní způsob opravného řízení.

V předrevolučním Rusku byla soudní rozhodnutí přezkoumávána prostřednictvím tzv. apelace, to zn. prostřednictvím odvolání, podaného do rozhodnutí nižšího soudu k soudu vyššímu, apelačnímu. Tento apelační soud přezkoumal znovu napadené rozhodnutí, a to jak po stránce právní, tak i po stránce skutkové, to jest např. zkoumal, zda skutkové okolnosti zjištěné soudem první stolice odpovídají skutečnosti, apod. V závěru tohoto nového, apelačního řízení mohl apelační soud napadené rozhodnutí zrušit a sám vynést nové rozhodnutí, které původní rozhodnutí nahradilo. Tento způsob je nyní zrušen a místo něj zaveden kasačně-revizní způsob přezkoumávání soudních rozhodnutí vydaných soudy první instance. (Vzhledem k rozhodnutí místních lidových soudů byly kasační instancí *újezdní sjezdy místních soudců*.) Kasační instance prověřo-

⁴⁾ Smírčí soudy byly zavedeny v Rusku v r. 1864 pro projednávání některých méně důležitých trestných činů a občanskoprávních sporů. Soudci smírčích soudů byli na rozdíl od ostatních soudů voleni, samozřejmě však podle různých cenů tak, aby v nich měli rozhodující slovo představitelé vykořisťovatelských tříd. Ve srovnání s ostatními soudy však složení smírčích soudů bylo přece jen poněkud „demokratičtější“.

vala pouze, zda místní lidový soud dodržel při projednávání záležitosti příslušné materiální a procesní zákony a jiné předpisy. Jestliže bylo zjištěno, že tyto předpisy byly porušeny, nemohla kasační instance sama znovu případ vyřešit a vynést v něm nové rozhodnutí, nýbrž pouze zrušila rozhodnutí soudu první instance a vrátila případ k novému projednání zpět k témuž soudu, který ve věci vydal nové rozhodnutí. Tím se soudní řízení v těchto záležitostech značně zjednodušovalo. Další výhodou tohoto způsobu byla v tom, že konečné rozhodnutí vydával vždy soud první instance, který byl projednávanému případu a jeho skutkovým okolnostem nejbližší a mohl je proto lépe zjišťovat i posuzovat než soud vyšší.

Sjezdy soudců (i místní lidové soudy) měly též právo udělovat pachatelům trestných činů milost a vracet jim jejich práva soudním rozsudkem odebraná. To platilo však jen do přijetí ústavy RSFSR, tj. do 10. července 1918, kdy právo udělovat milost a právo všeobecné i částečné amnestie přešlo do pravomoci Všeruského sjezdu sovětů a jeho Ústředního výkonného výboru, jakožto nejvyšších orgánů státní moci.

Jelikož došlo, jak jsme již uvedli, i ke zrušení starého vyšetřovacího aparátu, bylo přípravné vyšetřování trestných činů svěřeno zatím místním soudcům osobně (přičemž jejich usnesení o zatčení pachatele a jeho předání soudu muselo být schváleno usnesením celého místního soudu). Bylo dále stanoveno, že na místě staré nyní zrušené prokuratury a advokacie mohou v úloze žalobců a obhájců vystupovat u soudu (i ve stadiu přípravného vyšetřování) všichni bezúhonní občané požívající občanských práv, tzn. že byla zavedena instituce společenských obhájců a žalobců. Není bez zajímavosti, že tato instituce, které se později přestalo v praxi používat, byla v poslední době v Sovětském svazu opět obnovena Zásadami zákonodárství o organizaci soudů Svazu SSR, svazových a autonomních republik z 25. prosince 1958, ovšem poněkud v jiné formě. Článek 15 těchto Zásad totiž stanoví, že společenskou obhajobu a obžalobu mohou před soudem vykonávat představitelé společenských organizací, a to způsobem, který stanoví zákonodárství Svazu SSR a svazových republik.

Podle článku 3 dekretu o soudu č. 1 se místní soudy ve svém rozhodování řídí zákony svržených vlád jen potud, pokud tyto zákony nejsou zrušeny revolucí a neodporují revolučnímu svědomí a revolučnímu právnímu vědomí. Při tom v poznámce k tomuto článku bylo stanoveno, že za zrušené je třeba považovat ty zákony, které odporují dekretům VÚVV a RLK a také minimálnímu programu Ruské sociálně demokratické dělnické strany a strany sociálních revolucionářů (tj. eserů).

Vedle místních lidových soudů zřizují se dekretem též tzv. *dělnicko-rolnické revoluční tribunály* pro boj s kontrarevolucí, pleněním, drancováním, sabotáží a jinými trestnými činy obchodníků, továrníků, úředníků a jiných osob. Už z toho vyplývá, že příslušnost revolučních tribunálů se vztahovala jen na pro-

jednávání trestných činů (revoluční tribunály na rozdíl od místních lidových soudů neprojednávaly občanskoprávní spory) a že byla stanovena charakterem trestných činů (na rozdíl od místních lidových soudů, kde byla příslušnost určena výší trestní sankce). Soudci revolučních tribunálů nebyli voleni na základě přímých voleb obyvatelstvem, jak se to zamýšlelo u místních soudů, nýbrž jmenováni gubernskými a městskými sověty. Při tom však revoluční tribunály byly zřízeny nejen ve velkých městech a centrech gubernií, ale i v újezdech a volostech (což byly nižší administrativně-územní jednotky než gubernie). Revoluční tribunály zasedaly ve složení předseda a šest lidových přísedících. Dalším rozdílem revolučních tribunálů od místních lidových soudů bylo to, že přípravné vyšetřování zde vedly zvláštní komise, zřízené při gubernských a městských sovětech.

Podrobněji byla organizace a činnost revolučních tribunálů upravena zvláštní Instrukcí revolučnímu tribunálu, kterou vydal lidový komisariát justice 19. prosince 1917. Instrukce se snaží přesněji vymezit soudní příslušnost revolučních tribunálů, uvádí jednotlivé druhy trestů, které mohou revoluční tribunály ukládat, upravuje organizaci a činnost vyšetřovací komise a kolegia právních zástupců (žalobců a obhájců), zřízeného u revolučního tribunálu. Tato instrukce měla však také určité nedostatky. Tak např. se neosvědčilo v praxi především ustanovení instrukce o tom, že kromě společenských obhájců a žalobců, zapsaných v příslušném kolegiu u revolučního tribunálu, může u soudu vystoupit další jeden žalobce a jeden obhájce z řad obecenstva, kteréžto možnosti bylo tenkrát zneužíváno kontrarevolučními živly. Nedostatkem instrukce bylo dále i to, že omezovala revoluční tribunály ve výběru trestů (ani v případě nejtěžších trestných činů nemohl být na př. podle instrukce uložen trest smrti), že zavedla zvláštní složitou proceduru losování přísedících na každé zasedání tribunálu, že stanovila povinnost stenografovat jednání tribunálu aj. Tím vším činila instrukce z revolučních tribunálů poměrně těžkopádné orgány s komplikovaným, nepružným způsobem řízení, které některými svými rysy podle instrukce připomínaly staré poroty.

Rozsudky revolučního tribunálu byly konečné a nebylo možno se do nich odvolat. Jedině v případě, že byl porušen způsob řízení, stanovený instrukcí, nebo byl-li rozsudek zjevně nespravedlivý, měl lidový komisař justice právo požádat Ústřední výkonný výbor (tj. nejvyšší orgán státní moci), aby nařídil nové a definitivní projednání případu. Za tím účelem zřídil lidový komisař justice v lednu 1918 dokonce zvláštní *kasační oddělení lidového komisariátu justice*, které protesty podané proti rozhodnutím revolučních tribunálů buď zamítalo, anebo je předávalo ÚVV s návrhem, aby bylo stanoveno nové projednávání věci. V dubnu 1918 kolegium lidového komisariátu justice však toto kasační oddělení zrušilo a počalo samo vykonávat jeho úkoly. Nakonec byla tato otázka vyřešena tak, že v červnu 1918 byl vytvořen zvláštní soudní orgán pro vyřizo-

vání stížností a protestů proti rozsudkům revolučních tribunálů — kasační oddělení při ÚVV (o tom viz dále).

Jelikož soudní příslušnost místních soudů byla (jak bylo ukázáno výše) omezena, musely revoluční tribunály často soudit trestné činy obecného charakteru, místním lidovým soudům nepříslušející, což ovšem jim bránilo v tom, aby věnovaly všechny své síly boji s trestnými činy pro sovětskou společnost nejnebezpečnějšími, zejména kontrarevolučními trestnými činy. V úspěšném boji s kontrarevolucí bránily revolučním tribunálům i nedostatky v jejich organizaci a metodách činnosti, které lze z valné části připsat na vrub též některým právním předpisům (zejména již uvedené Instrukci z 19. prosince 1917) upravujícím někdy nevhodným způsobem určité stránky organizace a činnosti revolučních tribunálů. I v tom je třeba spatřovat důsledek názorů představitelů levých eserů na organizaci sovětského soudnictví podle různých starých vzorů, které se jim podařilo vzhledem k jejich postavení propašovat při vypracovávání příslušných dokumentů.

Vzhledem ke všem těmto důvodům dochází proto (v souvislosti se stávkou bankovních úředníků) k vytvoření nového zvláštního orgánu vojenského a částečně i soudního potírání kontrarevoluce — tzv. *Mimořádné komise (Čeka) při RLK*. Čeka nahradila též jeden z nejvýznamnějších orgánů Říjnové revoluce, Vojenský revoluční výbor při VÚVV, který skončil svou činnost 5. (18.) prosince 1917. Čeka pak byla zřízena dva dny poté, a to usnesením RLK z 7. (20.) prosince 1917. Podle tohoto usnesení bylo úkolem Čeky stíhat a likvidovat veškeré pokusy o kontrarevoluci a sabotáž,⁵⁾ připravovat opatření pro boj s těmito činy a předávat viníky revolučnímu tribunálu. Přípravné vyšetřování vedla Čeka jen potud, pokud to bylo třeba k zabránění další trestné činnosti. Jinak předávala pachatele příslušné vyšetřovací komisi revolučního tribunálu. Sama o sobě mohla Čeka používat vůči pachatelům trestných činů jen některých opatření celkem mírného rázu, jako např. konfiskace, zbavení lístků, uveřejnění seznamů nepřátel lidu apod. Přitom bylo ještě stanoveno, že její činnost je pod dozorem lidového komisariátu justice, lidového komisariátu vnitra a presidia petrohradského sovětu. Až později, když zahraniční i vnitřní nepřátelé sovětské moci podnikli zběsilý nápor proti mladé sovětské republice, byla práva Čeky v tomto ohledu poněkud rozšířena, přičemž Čeka dostala právo ukládat za určité trestné činy sama tresty. Postupně byla budována též síť místních orgánů Čeky a různých jejich specializovaných orgánů, jako byly železniční orgány Čeky, pohraniční Čeky apod.

Zvláštní etapou ve vývoji sovětského soudu je vydání dekretu o soudu č. 2 [vydal jej VÚVV 7. března (22. února) 1918], při jehož přípravě se v kolegiu

⁵⁾ 19. prosince 1917 (1. ledna 1918) bylo ve Věstníku Prozatímní dělnicko-rolnické vlády Rady lidových komisařů oznámeno, že u Čeky byla zřízena oddělení a) pro boj s kontrarevolucí a sabotáží a b) pro boj se spekulací.

lidového komisariátu justice střetly různé koncepce. Neshody spočívaly zejména v tom, že zatímco bolševici (Stučka, Krasikov aj.) byli pro zřízení jednotného lidového soudu, chtěli leví eseri (Štejnberg aj.) zachovat v podstatě předrevoluční dualismus v dělení soudů na soudy smírčí (což měly být podle jejich koncepce zřejmě místní lidové soudy) a na soudy obecné (což měly být soudy zřizované nyní nově dekretem o soudu č. 2). Dekretem byly zřízeny *okružní lidové soudy, oblastní lidové soudy a Nejvyšší soudní kontrola*. Okružní lidové soudy měly projednávat záležitosti přesahující kompetenci místních lidových soudů (srov. výše výklad dekretu o soudu č. 1). Tím byla vyřešena sporná otázka, který soudní orgán je pro tyto věci příslušný (do té doby rozhodovaly v těchto případech někdy revoluční tribunály, někdy újezdni sjezdy místních soudců a také tzv. rozhodčí soudy).⁶⁾

Okružní soud byl zřízen vždy pro několik újezdů. Byl to soud pouze první instance a nebyl tudíž kasační instancí pro místní lidové soudy, od nichž byl organizačně důsledně oddělen. Občanskoprávní záležitosti byly okružním soudem rozhodovány v senátě skládajícím se z tří stálých členů a 4 lidových přísedících, zatímco trestné činy projednával trestní senát okružního soudu ve složení 12 lidových přísedících (a 2 náhradníků) za předsednictví stálého člena. Jelikož podle čl. 39 dekretu o soudu č. 2 mohly sověty volit do soudních a vyšetřovacích orgánů také členy starých, již zrušených soudů, tzn. staré „specialisty“, bylo zároveň složení senátů upraveno tak, aby lidoví přísedící v nich měli vždy většinu. Lidoví přísedící měli dokonce právo zvolit si předsedu zasedání a případně jej též kdykoliv opět odvolat. O vině a trestu rozhodovali jen lidoví přísedící, předseda trestního senátu hlasovat nemohl, měl jen poradní hlas! Přípravné vyšetřování vedly tříčlenné vyšetřovací komise, zřizované u sovětů a jimi též (až do zavedení přímých voleb) jmenované.

Zatímco okružní soudy byly skutečně v praxi zřizovány, zůstaly oblastní soudy a Nejvyšší soudní kontrola vlastně jen na papíře a fakticky zřízeny nebyly. Oblastní soudy byly původně myšleny jako kasační instance vůči rozhodnutí okružních soudů a Nejvyšší soudní kontrola jako orgán, zajišťující jednotnost kasační praxe, který by zároveň na základě jejího zobecnění podával příslušným orgánům návrhy na odstranění mezer a nepřesností v zákonech. Celá tato komplikovaná soustava soudů, které měly být dle dekretu o soudu č. 2 zřízeny, připomíná nápadně předrevoluční soustavu tzv. obecných soudů a uve-

⁶⁾ Rozhodčím soudům jsme dosud nevěnovali pozornost, a to z toho důvodu, že se rozhodčí soudy v praxi příliš nerozšířily. Jejich činnost byla upravena dekretem VÚVV z 3. (16.) února 1918. Podle tohoto dekretu mohly strany předávat rozhodčímu soudu k projednání všechny občanskoprávní spory (s výjimkou případů, patřících do soudní příslušnosti některých zvláštních soudů, zřízených podle zákona o pracovní smlouvě a o sociálním zabezpečení) a také všechny soukromožalobní případy, v nichž se ukládal trest pouze na žádost žalobce nebo poškozeného (jako např. pomluva apod.). Tyto rozhodčí soudy byly zřizovány buď ve složení jednoho prostředníka nebo stejného počtu členů rozhodčího soudu za každou stranu a jednoho prostředníka, a to podle uvážení stran.

dené tři druhy soudů měly být také zřízeny tam, kde před revolucí existovaly jim odpovídající staré „obecné“ soudy. (Např. okružní soudy na místě starých okružních soudů, oblastní soudy na místě bývalých soudních komor.)⁷⁾

Nejasnosti a neshody, které vznikly při přípravě dekretu o soudu č. 2, se odrazily při jednání I. všeruského sjezdu komisařů justice⁸⁾ v dubnu 1918. Bylo konstatováno, že okružní soudy mají být ponechány pouze do té doby, pokud nevyřídí staré spory, předané jim z dřívějších soudů. Sjezd se jednomyslně vyslovil pro to, aby pak došlo k vytvoření jednotného lidového soudu, který by byl příslušný pro všechny občanskoprávní i trestněprávní záležitosti. Naproti tomu však lidový komisariát justice ve svém provolání z 4. června 1918 zdůraznil, že úkoly okružních soudů není možno omezovat pouze na vyřízení starých záležitostí a že je třeba provádět dekret o soudu č. 2 v plném rozsahu, tzn. zřizovat též nejen okružní soudy, ale i ostatní soudy předvídané dekretem o soudu č. 2. Agenda okružních soudů však byla poměrně nepatrná, což mělo vliv i na agendu oblastních soudů, které, jak jsme uvedli, měly být pouze kasačními instancemi pro stížnosti a protesty podané na rozhodnutí okružních soudů. V důsledku toho zastavilo kolegium lidového komisariátu justice 18. června 1918 zřizování oblastních soudů a vytvořilo namísto nich *Všeruský kasační soud*, jehož členy jmenoval VÚVV z kandidátů navržených gubernskými sověty.

Na dubnovém sjezdu komisařů justice byly též podrobeny kritice nedostatky v činnosti revolučních tribunálů a zároveň navržena některá opatření, která zde měla přinést nápravu. Tato opatření byla pak provedena dekretem o revolučních tribunálech [vydaným RLK 17. (4.) května 1918]. Tímto dekretem byl především odstraněn dosavadní stav, kdy revoluční tribunály byly zřízeny téměř všude a fakticky svou činností nahrazovaly místní lidové soudy. Nyní byl snížen celkový počet revolučních tribunálů, které byly ponechány jen v důležitých průmyslových centrech, gubernských městech, železničních křižovatkách apod. Bylo dále odstraněno dosavadní dělení revolučních tribunálů na revoluční tribunály pro boj s kontrarevolucí, revoluční tribunály pro boj se spekulací a revoluční tribunály tiskové a vytváří se jednotná soustava revolučních tribunálů. Konečně byla uvedeným dekretem zpřesněna příslušnost re-

⁷⁾ Do přípravy dekretu o soudu č. 2 zasáhl významným způsobem i V. I. Lenin, který do něj vnesl tyto dvě důležité opravy: 1. Kolegia žalobců a obhájců se zřizovala nikoliv při soudech, nýbrž při sovětech, které do nich též jmenovaly členy, a byla tudíž pod kontrolou sovětů. 2. V původním návrhu dekretu se stanovilo, že „soudní řízení probíhá podle soudních řádů z r. 1864, jestliže nebyly zrušeny dekrety VÚVV a RLK a neodporovaly revolučnímu právnímu vědomí“. Lenin však navrhl jinou formulaci — „... neodporovaly právnímu vědomí pracujících tříd“, která byla též přijata. Soud měl v těchto případech též uvést konkrétní příčiny, proč příslušného ustanovení nepoužil.

⁸⁾ Komisaři justice byli místními orgány lidového komisariátu justice, zřizovanými podle čl. 4 dekretu o soudu č. 1 u místních sovětů, jimiž byli též voleni. Vykonávali na příslušném území justiční správu a prakticky v jednotlivých administrativně územních jednotkách řídili proces rozbíjení starých a vytváření nových soudů.

volučních tribunálů. Projednávání obecných trestných činů bylo předáno místním lidovým soudům a okružním soudům. Revolučním tribunálům bylo určeno projednávat kromě kontrarevoluce, sabotáže a spekulace též pogrom, úplatkářství, podvod, protiprávní používání sovětských dokumentů, chuligánství a špionáž.

Pro projednávání nejtěžších trestných činů byl zřízen *Revoluční tribunál při VÚVV* [dekretem VÚVV z 29. (16.) května 1918], jemuž byly tyto záležitosti předávány na základě zvláštních usnesení VÚVV, RLK nebo lidového komisariátu justice. Tento „nejvyšší“ revoluční tribunál byl však pouze soudem prvé instalace a neměl žádné kasační ani dozorčí funkce ve vztahu k místním revolučním tribunálům. Zároveň bylo při něm zřízeno tzv. *Ústřední kolegium žalobců* (tři členové, kteří byli voleni VÚVV⁹⁾), které kromě zastupování žaloby a některých dalších funkcí mělo též centrálně řídit a kontrolovat místní kolegia žalobců (byť jen v omezené míře) a bylo tudíž jakýmsi předchůdcem budoucí centralisované prokuratury.¹⁰⁾

Způsob podávání kasačních stížností a protestů proti rozhodnutí revolučních tribunálů byl upraven dekretem VÚVV a RLK z 11. 6. (29. 5.) 1918, jímž bylo proto zřízeno zvláštní *kasační oddělení při VÚVV* ve složení: předseda (jmenovaný RLK a schválený VÚVV) a dva stálí členové (první — člen kolegia lidového komisariátu justice nebo osoba jím zmocněná; druhý — zástupce VÚVV). Na zasedání tohoto orgánu byl dále přítomen zástupce Ústředního kolegia žalobců revolučního tribunálu při VÚVV, který podával návrhy v projednávaných záležitostech. Pravomoc kasačního oddělení VÚVV však byla v určitém směru poněkud omezena. Jestliže totiž byl odsouzený jasně nevinný nebo jestliže byl trest zřejmě neúměrný trestnému činu, nemohlo zasáhnout kasační oddělení samo, nýbrž muselo věc s příslušným návrhem postoupit Presidiu VÚVV, a jedině tento orgán mohl napadený rozsudek zrušit nebo změnit či zastavit řízení (a to aniž by se věc vracela zpátky dolů — místnímu tribunálu). I zde tudíž vidíme, že soudně kasační funkce vykonává nejvyšší orgán státní moci (dříve vykonával určité kasační funkce VÚVV, ovšem v jiném rozsahu — viz výše). Kasační oddělení při VÚVV samo o sobě mohlo pouze buďto

⁹⁾ V této souvislosti lze připomenout zajímavou diskusi z konce března 1918 o organizaci sovětské obžaloby. Tenkrát byl totiž předložen Radě lidových komisařů návrh dekretu „O lidovém tribunálu, sovětském tribunovi a vyšetřovací komisi“. Podle tohoto návrhu měl mít velkou moc ve svých rukou jednotlivec — tribun, jakýsi komisař obžaloby, který měl stát mimo kolegium lidového komisariátu justice. RLK a Lenin osobně se vyslovili proti tomuto návrhu a dali směrnicí o vytvoření sovětské obžaloby jako kolegiálního orgánu a jejím přičlenění k revolučním tribunálům, což bylo také provedeno v podobě zřízení kolegií žalobců.

¹⁰⁾ Na rozdíl od později zřízené prokuratury (prokuratura byla zřízena v roce 1922) však kolegia žalobců nevykonávala zejména tzv. všeobecný dozor nad zákonností; další rozdíl od prokuratury spočíval v tom, že místní kolegia žalobců byla tenkrát ve „dvojmí podřízení“ — místním sovětům a Ústřednímu kolegiu žalobců, zatímco prokuratura, jak je obecně známo, byla později zřízena jako orgán přísně centralizovaný, pro nějž dvojí podřízenost neplatí.

zamítat protesty a stížnosti na rozsudky revolučních tribunálů, anebo rušit rozsudky revolučních tribunálů a vracet případ k novému projednání, to však jen tehdy, byla-li porušena pravidla soudního řízení nebo nedodržena soudní příslušnost.

Velmi důležitou etapu ve vývoji revolučních tribunálů znamenalo vydání instrukce lidového komisariátu justice z 16. (3.) června 1918 „O zrušení všech dosud vydaných oběžníků o revolučních tribunálech“, jímž byla též zrušena mj. výše uvedená instrukce lidového komisariátu justice z 19. prosince 1917. V instrukci z června 1918 se stanoví, že revoluční tribunály nejsou v boji s kontrarevolucí, sabotáží a jinými trestnými činy nijak omezeny, s výjimkou případů, kdy je právním předpisem stanovena dolní hranice trestní sankce. Tím byly z valné části odstraněny vlastně největší překážky, na které jsme již upozorňovali výše a které bránily revolučním tribunálům rozvíjet úspěšnou činnost.

Posledním důležitým opatřením přijatým na úseku organizace soudu v tomto období je vydání dekretu o soudu č. 3 z 20. července 1918. Tento dekret znamenal krok vpřed k vytvoření jednotného lidového soudu tím, že rozšířil kompetenci místních lidových soudů. Místní lidové soudy mohly nyní projednávat všechny trestné činy kromě znásilnění, úkladů o lidský život, loupeže, banditství, padělání peněz, úplatkářství a spekulace, které jsou dekretem ponechány v kompetenci okružních soudů. Místní lidové soudy mohly také ukládat tresty až do 5 let odnětí svobody. Byla rozšířena jejich příslušnost i v občanskoprávních záležitostech, kde dostaly právo projednávat žaloby až do výše 10.000 rublů. Dekret stanoví, že místní lidové soudy se ve své činnosti řídí dekrety dělnicko-rolnické vlády a socialistickým svědomím. Na rozdíl od dekretů o soudu č. 1 a č. 2 schází zde již tedy zmínka o používání zákonů svržených vlád.

Ze stručného rozboru nejdůležitějších právních předpisů týkajících se organizace a činnosti sovětských soudů v prvním období trvání sovětské moci (říjen 1917—červenec 1918) vyplývají tyto hlavní závěry:

Staré předrevoluční soudy jsou v sovětském Rusku hned zpočátku zrušeny. Místo nich vznikají nové soudy, vytvářené pracujícím lidem, jemu též ze své činnosti odpovědné a jím též kdykoliv odvolatelné. Jsou to místní lidové soudy a revoluční tribunály. V článku jsou vysvětleny základní rozdíly v úkolech a organizaci těchto dvou druhů soudů. Je ukázáno, jak sovětské právní předpisy zajišťovaly rozhodující účast lidových přisedících při rozhodování záležitostí těmito soudy. Soudní senáty rozhodují kolegiálně a princip kolegiálnosti je uplatněn i v organizaci a činnosti obžaloby a obhajoby (zřízením kolegií obhájců a žalobců). Je zrušeno předrevoluční přezkoumávání rozhodnutí na základě apelace a zaveden nový, tzv. kasačně-revizní způsob opravného řízení.

V práci je popsán stručně též boj proti vlivu představitelů levých eserů (Štejnberga aj.) v oblasti soudnictví, který se projevil např. v tom, že některými

nevhodnými zásahy byl brzděn a znesnadňován boj revolučních tribunálů proti kontrarevoluci. Potřeba pružného a rozhodného orgánu boje proti kontrarevoluci vyvolala pak v život tzv. Čeku, zřízenou při RLK, která později začala v určité míře vykonávat i některé soudní funkce. Dále se vliv levých eserů v sovětském soudnictví v tomto období projevil ve snaze, aby předrevoluční dualistická soudní soustava (smírčí soudy a obecné soudy) byla obnovena v podobě místních lidových soudů na jedné straně a okružních a některých jiných soudů na straně druhé. Naproti tomu bolševici byli pro zřízení jednotného lidového soudu, avšak tuto svou ideu v prvním období zcela neuskutečnili. Dosaženo jí bylo až Řádem o jednotném lidovém soudu z 30. listopadu 1918, který odstranil těžkopádnost dosavadní soudní soustavy tím, že zrušil okružní soudy a předal všechny trestněprávní i občanskoprávní záležitosti (s výjimkou věcí příslušejících revolučním tribunálům) do příslušnosti místních lidových soudů. Tento Řád se ovšem datem svého schválení již vymyká z rámce naší práce, není v ní proto rozebrán a upozorňujeme na něj pouze zde v závěru.

V práci je na několika místech dále ukázáno, jak výkon soudnictví nebyl zprvu přesně oddělován od výkonu státní moci (v užším slova smyslu) a výkonu státní správy a že v důsledku toho vykonávaly určité soudní funkce v různých formách i nejvyšší orgány státní moci (VÚVV, presidium VÚVV) a nejvyšší orgány státní správy (např. lidový komisariát justice).

Otázka revoluční zákonnosti stojí sice vlastně mimo rámec této práce, která pojednává pouze o otázkách organizace sovětských soudů. Přesto však bylo třeba se jí v některých případech alespoň dotknout. Z těchto zběžných pasáží vyplývá, že základním kritériem činnosti sovětských soudů byly zájmy proletářské revoluce a revoluční právní vědomí pracujících tříd a že zákonů svržených vlád bylo možno používat jen v míře dané tímto rámcem.

Při několika příležitostech bylo poukázáno též na úlohu V. I. Lenina při organizování sovětských soudů v tomto období. Tyto poznámky však úlohu s. Lenina v této oblasti pouze charakterizují, aniž by se snažily ji vyčerpat. Autor se domnívá, že by bylo vhodné věnovat této otázce zvláštní samostatnou práci.

SEZNAM NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

V ČLÁNKU UVEDENÝCH

1. Dekret o soudu č. 1 z 22. 11. (5. 12.) 1917
(Sobranije uzakoněnij i rasporjaženij Rabočego i krestjanskogo pravitel'stva 1917 č. 4, čl. 50 — pozn. nadále pouze „SU“)
2. Instrukce revolučnímu tribunálu z 19. 12. 1917
(SU 1917 č. 12, čl. 170)
3. Usnesení RLK o zřízení Čeky ze 7. (20.) 12. 1917
4. Dekret o soudu č. 2 z 22. 2. (7. 3.) 1918
(SU 1918 č. 26, čl. 420)

5. Dekret o revolučních tribunálech ze 17. (4.) 5. 1918
(SU 1918 č. 35, čl. 471)
6. Dekret o revolučním tribunálu při VÚVV z 29. (16.) 5. 1918
(SU 1918 č. 41, čl. 520)
7. Instrukce o zrušení všech dosud vydaných oběžníků o revolučních tribunálech ze 16. (3.) 6. 1918
(SU 1918 č. 44, čl. 533)
8. Dekret o zřízení kasačního oddělení při VÚVV a projednávání kasace proti rozhodnutí revolučních tribunálů z 11. 6. (29. 5.) 1918
(SU 1918 č. 45, čl. 545)
9. Dekret o soudu č. 3 z 20. 7. 1918
(SU č. 52, čl. 589)

РЕЗЮМЕ

Из краткого анализа важнейших правовых предписаний, касающихся организации и деятельности советских судов в первой фазе существования советской власти (октябрь 1917 г. — июль 1918 г.), вытекают следующие главные заключения:

Старые доверолоуционные суды в Советской России были с самого начала упразднены. Вместо них возникают новые суды, создаваемые трудовым народом, перед ним же отчитывающиеся в своей деятельности и им же в любое время отзываемые. Таковыми были местные народные суды и революционные трибуналы. В работе объясняются основные различия в задачах и организации этих двух видов судов. Показано, как обеспечивается советскими правовыми предписаниями решающее участие народных заседателей в постановлении решений этими судами. Судебные присутствия постановляют решения коллегиально и принцип коллегиальности применяется и в организации и деятельности обвинения и защиты (учреждением коллегии защитников и обвинителей). Отменен доверолоуционный двукратный пересмотр дел в апелляционном порядке и введен новый, так наз. кассационно-ревизионный способ апелляционного обжалования.

В работе кратко описана и борьба против влияния представителей левых эсеров (Штейнберг и др.) в области правосудия, проявившегося, например, в том, что известным неуместным вмешательством тормозилась и затруднялась борьба революционных трибуналов против контрреволюции. Потребность в гибком и решительном органе борьбы против контрреволюции и была причиной появления так наз. Чеки, учрежденной при СНК, которая позднее начала до известной степени осуществлять и некоторые судебные функции. Далее влияние левых эсеров в советском правосудии проявилось в этот период в стремлении, чтобы дореволюционная дуалистическая судебная система (мировые и общие суды) была возобновлена в виде местных народных судов, со одной стороны, и окружных и некоторых других судов, с другой стороны. Большевики же, наоборот, стояли за образование единого народного суда, но эту свою идею они в первый период вполне не осуществили. Осуществлена была она Положением о едином народном суде от 30 ноября 1918 года, который устранил медлительность прежней судебной системы тем, что упразднил окружные суды и отнес все уголовно-правовые и гражданско-правовые дела (за исключением дел, подсудных революционным трибуналам) к компетенции местных народных судов. Но это Положение датой своего одобрения выходит за пределы этой работы; поэтому в ней оно не анализируется и упоминается здесь только в заключении.

В работе далее указывается, на нескольких местах, как осуществление правосудия сначала точно не отделялось от осуществления государственной власти (в тесном смысле этого слова) и осуществления государственного управления и как, в результате этого, определенные судебные функции в разных формах осуществляли и верховные органы государствен-

ной власти (ВЦИК, Президиум ВЦИК-а), и верховные органы государственного управления (например, народный комисариат юстиции).

Вопрос о революционной законности выходит, правда, за пределы настоящей работы, которая рассматривает лишь вопросы организации советских судов, но в некоторых случаях необходимо было хоть коснуться ее. Из этих беглых замечаний работы вытекает, что основным критерием деятельности советских судов служили интересы пролетарской революции и революционное правосознание трудящихся классов и что применение законов свергнутых правительств возможно было только в мере, данной этими пределами.

В нескольких случаях указана была также роль В. И. Ленина при организации советских судов в этой фазе развития. Но эти замечания дали только известную характеристику роли тов. Ленина в этой области, не стремясь исчерпать ее. Автор предполагает, что следовало бы этому вопросу посвятить особую самостоятельную работу.

ZUSAMMENFASSUNG

Aus der kurzen Analyse der wichtigsten Rechtsvorschriften über die Organisation und die Tätigkeit der sowjetischen Gerichte während der ersten Periode der Sowjetherrschaft (von Oktober 1917 bis Juli 1918) lassen sich folgende Schlüsse ziehen:

Die alten vorrevolutionären Gerichte wurden in Sowjetrußland gleich am Anfang aufgehoben. An ihrer Stelle entstanden neue Gerichte, welche von dem arbeitenden Volk geschaffen wurde und welche ihm auch für ihre Tätigkeit verantwortlich waren und vom Volk jederzeit abberufen werden konnten. Es handelt sich um die lokalen Volksgerichte und um die Revolutionstribunale. In der vorliegenden Arbeit werden die Hauptunterschiede in den Aufgaben und in der Organisation dieser beiden Arten von Gerichten dargelegt. Es wird darauf hingewiesen, wie durch die sowjetischen Rechtsvorschriften der entscheidende Anteil der Volksschöpfung bei der Entscheidung von Rechtsfällen gesichert wurde. Die Gerichtssenate fällen ihre Entscheidungen als Kollegien und das Kollegialprinzip tritt auch in der Organisation in der Tätigkeit des Anklägers und des Verteidigers zutage (durch Schaffung von Verteidiger- und Anklägerkollegien). Es wurde die vorrevolutionäre zweifache Überprüfung der Rechtsfälle nach der Appellationsordnung aufgehoben und ein neues Berufungsverfahren, das sogenannte Kassations-Revisionsverfahren, eingeführt.

In der Arbeit wird kurz der Kampf gegen den Einfluß des linken Flügels der Sozialrevolutionäre (Steinberg u. a.) im Gebiet der Justiz beschrieben, welcher sich z. B. darin offenbarte, daß durch gewisse nicht passende Eingriffe der Kampf der Revolutionstribunale gegen die Konterrevolution gehemmt und erschwert wurde. Der Bedarf eines elastischen und schlagfertigen Organs im Kampf gegen die Konterrevolution rief die sogenannte Tscheka, welche bei dem Rat der Volkskommissare errichtet wurde und welche später gewisse Justizfunktionen zu verrichten begann, ins Leben. Der Einfluß der linken Eser auf das sowjetische Gerichtswesen dieser Periode offenbarte sich in den Bemühungen das vorrevolutionäre dualistische Justizsystem (Friedensgericht und allgemeine Gerichte) in Form von lokalen Volksgerichten auf der einen Seite, und Rayongerichten sowie einiger anderer Gerichte auf der anderen Seite wieder einzuführen. Die Bolschewiki waren dagegen für die Errichtung eines einheitlichen Volksgerichtes; im ersten Zeitabschnitt ihrer Tätigkeit verwirklichten sie jedoch diese Idee nicht vollkommen. Sie wurde erst durch die Ordnung über das einheitliche Volksgericht vom 30. November 1918 erreicht, welche das bisherige schwefällige Justizsystem abschaffte, indem sie die Rayongerichte aufhob und alle strafrechtlichen und zivilrechtlichen Angelegenheiten (mit Ausnahme der den Revolutionstribunalen zustehenden Rechtsfällen) in die Kompetenz der lokalen Volksgerichte überführte. Diese Ordnung ist jedoch erst zu einem Zeitpunkt genehmigt worden, der nicht mehr in den zeitlichen Rahmen dieser Arbeit fällt und der deswegen her nicht eingehend analysiert wird und auf den nur zum Abschluß aufmerksam gemacht wird.

An mehreren Stellen wird in der Arbeit darauf hingewiesen, daß die Gerichtsbarkeit anfangs nicht streng von, der Staatsgewalt (im engen Sinne des Wortes) und von der Staatsverwaltung getrennt war und daß deswegen gewisse Justizfunktionen in verschiedener Form sogar die höchsten Organe der Staatsmacht (das Allrussische zentrale Exekutivkomitée, resp. dessen Präsidium) und die höchsten Organe der Staatsverwaltung (z. B. das Volkskommissariat für das Gerichtswesen) verrichteten.

Die Frage der revolutionären Gesetzlichkeit liegt eigentlich nicht im Rahmen dieser Arbeit, welche sich nur mit den Fragen der Organisation der sowjetischen Gerichte befaßt. Dennoch war es nötig sie wenigstens in einigen Fällen zu berühren. Aus diesen flüchtigen Bemerkungen, welche in der Arbeit enthalten sind, ist ersichtlich, daß das Hauptkriterium für die Entscheidungen der sowjetischen Gerichte die Interessen der proletarischen Revolution und das revolutionäre Rechtsbewußtsein der Arbeiterklasse entscheidend waren und daß die Gesetze der abgesetzten Regierungen nur in diesem Rahmen angewendet werden konnten.

Bei manchen Gelegenheiten ist auch darauf aufmerksam gemacht worden, was für eine Rolle W. I. Lenin bei der Organisation der sowjetischen Gerichte spielte. Diese Bemerkungen charakterisieren Lenin's Rolle auf diesem Gebiete nur in groben Zügen, ohne sie zu erschöpfen. Der Autor ist der Meinung, daß es angebracht wäre, dieser Frage eine selbständige Studie zu widmen.

Acta Universitatis Carolinae

IURIDICA

- E. Kučera: *K některým otázkám autonomie a postavení Slovenska v rámci Československé republiky*
str. 39, Kčs 6,46
- J. Boguszak: *Stát, právo a právní instituce v soustavě společenské nadstavby*
str. 72, Kčs 11,—
- R. Foustka: *Petra Chelčického názory na stát a právo*
str. 71, Kčs 8,90
- S. Zdobinský: *K některým otázkám osobního vlastnictví*
str. 47, Kčs 3,70

- 1955 IURIDICA I: J. Pokšteřil: *Problém definice agrese*. Z. Češka: *Rozsah přezkoumávání rozhodnutí soudu pro stolicí vzhledem k vadám v občanském soudním řízení*. J. Kincl: *Sarmatae Limigantes*. IURIDICA II: Z. Jičínský: *Vznik československého lidově demokratického práva a buržoasní theorie „právní kontinuity“*. B. Vybíral: *K problému jednočinného souběhu trestných činů*. D. Fišer: *O vztahu mezi výrobou výrobních prostředků a spotřebních předmětů v souvislosti s požadavky základního ekonomického zákona socialismu*. M. Lakatoš: *Zákon jako forma práva v lidové demokracii*.
- 1956 IURIDICA I: F. Boura: *Černyševského názory na stát a právo*. M. Doláková: *Presumpce zavinění a rozsah náhrady škody podle občanského zákoníku, zejména se zřetelem k nesplnění hospodářských smluv*. E. Kučera: *O autonomii v socialistickém státě*. I. Tomeš: *Právní otázky učebního poměru*. IURIDICA II: P. Levit: *Administrativně právní postavení správy národního podniku průmyslového*. I. Tomsová: *Realisace administrativně právních norem*. Z. Češka: *Připojení se k návrhu na rozvod manželství*. K. Malý: *Vznik trestně právních ustanovení zemských zřízení o poddanských vztouřích*.
- 1957 IURIDICA I: K. Litsch: *Bismarckův zákon proti socialistům*. E. Kučera: *Socialistický typ státu*. J. Švestka: *Duševní porucha podle občanského zákoníku se zvláštním zřetelem k dědičkému právu*. IURIDICA II: J. Boguszak: *K otázkám druhů interpretace norem platného československého práva*. Z. Červený: *K některým otázkám správního donucování, zvláště správního trestání*. P. Levit: *K vývoji správního aktu*.
- 1958 IURIDICA I: *Sborník projevů přednesených dne 12. listopadu 1957 na slavnostním zasedání vědeckých rad Ústavu práva ČSAV a právnické fakulty University Karlovy k 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce*: Akademik V. Procházka: *Velká říjnová socialistická revoluce a její význam pro vznik a vývoj socialistického státu a práva*. Člen korespondent ČSAV V. Knapp: *Úloha socialistického práva při budování socialistické ekonomiky*. P. Levit: *Socialistický státní aparát*. P. Peška: *Základní občanská práva a povinnosti v socialistickém státě*. IURIDICA II: Z. Jičínský: *Pojetí práva v masarykismu a sociáldemokratismu*. M. Knappová: *Pojem právní subjektivity a působlosti k úkonům v československém občanském právu*. Z. Češka: *K některým otázkám arbitrážního řízení*. I. Tomeš: *K úpravě práce přes čas v československém pracovním právu*. IURIDICA III: P. Levit: *Správní řízení*. E. Kučera: *Formy socialistického státu*. S. Balík: *Některá významná ustanovení massachusettského „Zákoníku svobod“*.
- 1959 IURIDICA I: J. Nezkusil: *Studie o pokusu v čl. trestním právu*. IURIDICA II: B. Spáčil: *Rozpočtový řád národních výborů*. J. Trubač: *Vývoj finančního hospodaření a využívání ekonomických podniků v ČSR po roce 1945*. I. Tomeš: *Pojem pracovní kázně a její právní úprava*. IURIDICA III: D. N. Pritt, a. c.: *John Milton, Poet and Revolutionary*.

Publikace lze obdržet v prodejnách nakladatelství ČSAV, Čs. spisovatel, ROH — Práce, v prodejnách odb. literatury n. p. Kniha a na právnické fakultě University Karlovy, Praha I, Pařížská 27.

Obsah

<i>V. Delong</i> : Obsah pojmu lidově demokratické státní správy	str.	97
<i>S. Radvanová</i> : Byt užívaný manžely	str.	121
<i>K. Malý</i> : Vznik proletářských soudů v sovětském Rusku (říjen 1917—červenec 1918)	str.	143

Содержание

<i>В. Делонг</i> : Содержание понятия народно-демократического государственного управления	стр.	97
<i>С. Радванова</i> : Пользование квартирой со стороны супругов	стр.	121
<i>К. Малы</i> : Возникновение пролетарских судов в Советской России (октябрь 1917 г.—июль 1918 г.)	стр.	143

Inhalt:

<i>V. Delong</i> : Der Inhalt des Begriffs „Volksdemokratische Staatsverwaltung“	p.	97
<i>S. Radvanová</i> : Der Gebrauch der Wohnung durch Ehegatten	p.	121
<i>K. Malý</i> : Die Entstehung der proletarischen Gerichte in Sowjetrussland (Oktober 1917 bis Juli 1918)	p.	143

Acta Universitatis Carolinae 1960

IURIDICA 2

© Vydala Universita Karlova v Praze 1960

Redakční rada série Iuridica: prof.dr.V. Outrata, dr.Z. Česka (tajemník), doc.dr.J. Boguszak,
dr. O. Novotný

Z nové sazby písmem Baskerville vytiskla tiskárna Mír 1, Praha 3, Václavské nám. 15.

Náklad 700 výtisků

Vydání 1.

Cena brožovaného výtisku Kčs 6,60

D-01*01078